

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

ראה תשב"ו (חלק א)

בעיר שערן ספרינגס נ.י.

ראה אנכי נתן לפניכם תיום פְּרָכָה

- תוספות: בעולם הזה הם ברכה וקללה, אבל לימות המשיח כולם ברכה • רש"י מקץ: לשון רְאָיָה, נופל על הבטח לזמן רחוק • יערות דבש: יש עונש הבא בהשגחה פרטית, והיא לטובה שמכפר על החטא. ויש הבא ע"י מקרי הטבע אינם מכפרין כ"כ • גמרא: האומר אפילו על אות אחת שמושה מפי עצמו אמרו, הרי הוא כופר בתורה מן השמים. וביאור לשון הגמרא דקללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמר • הרא"ש: כל הלכה למשה מסיני, בא להקל ולגרוע, ולא להחמיר. וביאור היש"מ, לפי שהוא כתורה שבע"פ שהוא מצד החסד • חייב אדם 'לברך' על הרעה כמו על הטובה, וביאר הריבנו יונה לפי שמכפרת עון, והרמב"ם ביאר לפי שסופו ואחריתו לטובה • הגלות צורך הגאולה, ולעתיד יראו התועלת מזה, ויתהפך הכל לברכה • רמז הצירוף לחודש אלול, שבפסוק וצִדְקָה תִהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

לשון קדש: 929-522-1515 דרוק 1 דערנאך 363 פאר די רעקארדינג פון די וואך.	ארץ ישראל: 072-3275205 ענגלאנד: 0330-350-3110 פּעקיס: 718-650-2970 פאר הערות דרוק 3	קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-2223419 79 → 2 → 5 → 4 → 26.1
---	---	--

זכות הקונטרס לרגל יומא דהילולא

לעילוי נשמתו הטהורה של רבינו הקדוש אור העולם, מאיר עיניהם ולבם של ישראל

מרן יואל בן מרן הגה"ק חנני' יום טוב זצוקללה"ה

נסתלק לגנוי מרומים ביום כ"ו אב תשל"ט

לזכות קלוניםום קלמן בן שינדל העניא וזו' שבוע בריינדל בת יהודית ויוצ"ח לפרגסה ולהצלחה בכל ענינים ולכוונת

לעילוי נשמת הרב הקדוש, האיר עיניהם ולבם של ישראל ברבן ישועה ורחמים וכזהלת פניו חיונים והדריכם והשריש בלבם יראת ה', וברברי תורתו עורר לתשובה ולחקון המעשים, היה רבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע, והיה רגיל לומר שאם רוצים לחנך ולגדל בנים נאמנים לה' ולתורתו צריכים להיות דבוקים באותו צדיק ולהתנהג לפי הוראותיו

ונושא לזכות
דעת אלהים בן אלהים
יהודה

כ"ק רבי שמואל צבי זצוק"ל מספינקא

בן כ"ק הגה"צ רבי אברהם אביש זצלקלה"ה הי"ד - נפטר כ"ו אב תשנ"ז

לעילוי נשמת הרב הקדוש, ערץ ונשגב בפרישתו וקדושתו, גדול מרבן שמו, אשר האיר לאלפים בני' עמודי העולם, העמיד תלמידים הרבה, שפך כמים לבו בתפלותיו ובאמירת תהלים, פיור נתן לאביונים לאלפים ולרבבות בהצנע לכת, אוהב את המקום ואוהב את הבריות, ורבים נתחממו לאורו נושעו בתפלותיו ובעצתו

כ"ק רבי משולם פייש סג"ל זצוק"ל מטאהש

בן הר"ק רבי מרדכי זצלקלה"ה הי"ד - נפטר כ"ו אב תשע"ה

• והם יעלו לזכרון •

הרה"ח הישיש, ישר והולך תמים, מוכתר במעשים טובים, קובע עתים לתורה ומהמשכמים ומעריבים בביהמ"ד, מתלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר

רבי יצחק ז"ל פריעד

כ"ר עקיבא ז"ל הי"ד - נפטר כ"ח אב תשע"ה

הרה"ח המופלג ירא ושלם, ע"פ ציווי רביה"ק זי"ע הרבה לכתת רגליו לקבץ מעות עבור נצרכים, עשה חסד ופיור מעותיו לצדקה בשמחה ובפרט לתלמידי חכמים ובנש"ק

רבי ארי' (לייבוש) ז"ל מענדלאוויטש

כ"ר יוסף ז"ל - נפטר כ"ט אב תש"ס

האשה החשובה והצנועה, אשה יראת ה', בעלת צדקה וטובת לב, נמלה חסד בסכר פנים יפות

מרת פערל ע"ה וויינשטאק

כ"ר יוסף מרדכי ז"ל - נפטרה כ"ו אב תשפ"ב

הרה"ח נגל חסד עם אלפי נצרכים, הסתופף בצל רביה"ק זי"ע, ופעל במרץ והקים מוסדות עבור חינוך הטהור בארץ הקודש

רבי אביגדור ז"ל יאקאבאוויטש

כ"ר יעקב ז"ל הי"ד - נפטר כ"ח אב תשס"ז

האשה החשובה מרת
אסתר ע"ה סאנדרעל

בת הרה"ק ר' משה מנחם הלוי ז"ל
אשת הרה"ק ר' אברהם יצחק ז"ל
נפטרה כ"ד אב תש"פ

• הר"ר שרנא פייביל כ"ר שלמה יעקב ווייס ז"ל, כ"ו אב תשע"ו •

• מרת רבקה כ"ר יימ' ע"ה מייטלבוים אשת הרב אהרן זצ"ל, כ"ו אב תשנ"ד •

הר"ר משה אפרים כ"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזונתו מרת שפרה יענטא ע"ה כ"ה אב תשע"ה ז"ל

• מרת חיה רבורה כ"ר מאיר ע"ה וויינשטאק, כ"ז מנח תשע"ז • הר"ר יקותיאל יודא ע"ה כ"ר קלוניםום קלמן הלוי, כ"ב ניסן תשע"ז •

א

קושיות ודקדוקים בפסוק ראה אנכי

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו וגו'.

ב

קושיא א

להבין לשון 'ראה' הנאמר כאן על הדיבור. ויותר היה ראוי לומר 'שמע'

א) דארף מען קודם פארשטיין וואָס איז דער [לשון] 'ראה', [דהלא] ער האָט דאָך [נאָר] געזאָגט [בדיבור. און אויף] דער [לשון] 'נתן', זאָגן זיי דאָך^א [שוין פֿשט, אז דאָס] מיינט מען [נתינה בפה], אַזוי ווי [ביי] 'ונתן' [אתם] על [ראש] השָׁעִיר [אחרי טז, כא]. [ואם כן] דארף ער זאָגן 'שמע', [שהוא לשון הנופל בדיבור].

ג

קושיא ב

ובכלל יש להבין הכוונה בכל הפסוק הראשון, דכל הקדמה זו למה לי, והוא לכאורה מיותר

ב) און דערנאָך, ס'איז אינגאנצן איבעריג [דער גאנצער פסוק ראה אנכי וגו'], וואָס דארף ער צו זאָגן [די הקדמה, וסגי לומר רק הענין בעצמו הנאמר לאחר מכן], אַזוי ווי אַסאָך אזהרות אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [שאמר רק האזהרה, ולא הקדים שיראו שהוא נותן להם זו האזהרה]. אַז ער זאָגט שוין [פסוק דלהלן], ווייסט מען דאָך שוין, דארף ער זאָגן [רק] אַת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ וגו', וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ וגו'.

(ראה גם להלן באות ז)

ד

קושיא ג

גם להבין דיוק ויתור לשון 'אנכי'

ג) [גם צריך ביאור] וואָס איז דער 'אנכי' [נתן, דהוא לשון מיותר, דהיה לו לומר 'נתתי'^ב. ועוד דהלא משה הוא המדבר, וכי הוא הנותן].

ה

קושיא ד

וכן יש להבין דיוק ויתור תיבת 'היום'

ד) דערנאָך איז שווער דער 'היום' [דהוא גם כן מיותר] ..

ו

ובבעלי התוספות פירשו דבא לומר, דרק בעולם הזה יש ברכה וקללה, אבל לימות המשיח הם כולם ברכה. אמנם אחי יש להבין מה צורך להשמיענו זה, והלא מפורש דהקללה הוא רק 'אם לא תשמעו', ולעתיד הלא כולם ישמעו אל מצות ה' די בעלי התוספות^ב ברענגט אַ מדרש^ג, היום איז דאָ בַּרְכָה וקְלָלָה, [אָבער] לעתיד איז אַלעס בלויז בַּרְכּוֹת. [ובזה מובן תיבת 'היום'].

^א באבן עזרא להלן (יא, כט) על הפסוק 'ונתתה' את הברכה על הר גרזים, וז"ל: ונתתה את הברכה. בפה, כמו ונתן אתם על ראש השעיר.

וכן ברמב"ן שם: שיתנו הברכה הזאת אשר הוא אומר להם על הר גרזים, והקללה על הר עיבל, והנה היא נתונה בפה, וכן ונתן אתם על ראש השעיר, כדברי רבי אברהם.

^ב וכמו דכתיב להלן בפרשת נצבים (ל, טו), ועוד.

^ג בדעת זקנים לבעלי התוספות (יא, כו): נתן לפניכם 'היום'. בעולם הזה הם ברכה וקללה, אבל לימות המשיח כולם ברכה.

^ד עיין בס"ג נצבים תשכ"ד שהזכיר רבינו זה בזה"ל: די בעלי התוספות ברענגט, און ס'דאכט זיך מיר ס'איז אַ מדרש גאָר אפשר. – ועיין בזה בתנחומא בפרשת (סימן ד) וז"ל: ראה אנכי וגו'. אמר להם הקב"ה, בעולם הזה סדדתי לפניכם ברכות וקללות, הטובות והרעות, לעולם הבא אני מעביר מכם הקללות והרעות, ואברך אתכם,

[אמנם] לכאורה [אכתי צריך ביאור, דפשיטא היא, און] וואָס דאַרף מען [דאָס] צו זאָגן. [שהרי] די קללה איז דאָך נאָר אַם לאַ תְּשַׁמְעוּ, און לְעֵתִיד [אז] ס'וועט זיין פֿי מְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה [ישע' יא, ט] וועט מען דאָך צוהערן יעדער [ואם כן מובן ממילא שלא יהיה עוד קללה, שהרי] ס'וועט גאָרנישט זיין [מער] דער לאַ תְּשַׁמְעוּ. [ואם כן] דאַרף מען דאָך נישט צו זאָגן דער 'היום' [אף לפירוש בעלי התוספות].

ז

המשך וסיום קושיא ב

און די גאַנצע מימרא [שכל פסוק הראשון, היא מיותרת וכדלעיל, שהרי] ער האָט געקאָנט אָנהייבן גראַד אַת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תְּשַׁמְעוּ. וואָס איז די גאַנצע 'הקדמה', רָאָה אָנְכִי נִתֵּן לַפְּנִימָם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה.

ח

הקדמה לקושיא ה-ז

במדרש מביא כאן שאלה אם מפסיקין בקריאת הקללות, ומתנין דאין מפסיקין, דכתיב וְאֵל תִּקֵּן בְּתוֹכָהּ, שלא יעשה בו קציצה והפסק. ועוד שאמר הקב"ה אין שורת הדין שיהיו בְּנֵי מִתְקַלְלִין ואני מתברך. - ובגמרא איתא הטעם, לפי שאין מברכין על הפורענות. - ומסיים המדרש, 'רבנן אמרי' לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות, אלא להודיע דרך הטובה, כדי שיטלו שכר, מנין, שנאמר רָאָה אָנְכִי נִתֵּן לַפְּנִימָם

דער מדרש זאָגט, אין מדרש רבה" אָנפאַנג די סדרה.

הלכה, מהו שיהא מותר להפסיק בקללות, צי מעג מען מפסיק זיין [ביים] עוֹלָה זיין [לתורה, באמצע קריאת התוכחה].

זאָגט ער ניין, כך שנו חכמים [אין מפסיקין בקללות, לפי שכתוב] אֵל תִּקְוָצוּ בְּתוֹכָהּ, מ'זאָל נישט מאַכן תוכחה קוצין קוצין'.

דבר אחר [למה אין מפסיקין בקללות, ווייל] הקדוש ברוך הוא זאָגט עֲמוּ אָנְכִי בְּצָרָה, [והרי] אין לך קורא [בתורה] שאינו מברך בתחלתו וסופו, [שהוא] מברך שני פעמים, [ואין שורת הדין שיהיו] בְּנֵי מִתְקַלְלִין ואני מתברך. - און די גמרא זאָגט צי נאָך [א טעם], ווייל ס'איז אין מְבָרְכִין עַל הַפְּרָעָנוּת, די גמרא אין מגילה'. - איבערדעם דאַרף מען נישט מְפַסֵּק זיין [באמצע התוכחה, בכדי] מ'זאָל נישט מאַכן אינדערמיט קיין בְּרָכוֹת, אלא אחד קורא את כולן.

וכל מי שרואה אתכם יאמר שאתם עם בְּרוּכִים, שנאמר [ישע' סא, ט] וְנִזְדַּע בְּגוֹיִם יִרְעֶם וְגו' כָּל רְאִיָּהם יִפְרֹחַם כִּי הֵם יִרְעוּ בְּרַךְ ה'.

^ה בדברים רבה (ד, א): הלכה, אדם מישאל מהו שיהא מותר לו לקרות התוכחות בקרית הרבה. כך שנו חכמים (מגילה לא.), אין מפסיקין בקללות, אלא אחד קורא את כולם. למדנו רבותינו למה אין מפסיקין בקללות, אמר רבי חייא בר גמרא, לפי שכתוב (משלי ג, יא) מוסר ה' בְּנֵי אֵל תִּמָּאֵס וְאֵל תִּקֵּן בְּתוֹכָהּ, אל תעש את התוכחות קוצין קוצין, אלא אחד קורא את כולן. • דבר אחר, למה אין מפסיקין בקללות, אמר רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי, אמר הקב"ה אני כתבתי (תהלים צא, טו) על כבודי עֲמוּ אָנְכִי בְּצָרָה, אין שורת הדין שיהיו בְּנֵי מִתְקַלְלִין ואני מתברך, כיצד אם יקראו את התוכחות בקרית הרבה אין קרוי וקרוי שאין מברך שתי פעמים לפניה ולאחריה, אלא אחד קורא את כולן. • רבנן אמרי, אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות, אלא להודיען איזו דרך טובה שיבחרו אותה, כדי שיטלו שכר, מנין ממה שקרינו בענין, רָאָה אָנְכִי נִתֵּן לַפְּנִימָם וְגו'.

^י פירוש, קציצות וחתיכות.

^י בגמרא מגילה (לא.): ואין מפסיקין בקללות. מנא הני מילי, אמר רב חייא בר גמרא אמר רבי אסי, דאמר קרא מוסר ה' בְּנֵי אֵל תִּמָּאֵס [פירש"י: והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות, ובמסכת סופרים (פרק יב) יליף לה מסיפיה דקרא וְאֵל תִּקֵּן בְּתוֹכָהּ, אל תעשו קוצין קוצין, פסקים פסקים, לשון קציצה]. ריש ליקוש אמר, לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. אלא היכי עביר, תנא כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם.

[ומסיים המדרש] רבנן אמרי, לא לרעתכם נתתי לכם ברכות וקללות, אלא להודיען דרך הטובה, כדי שיטלו שְׂכָר, מנין, ממה שנאמר רָאָה אָנֹכִי.

ט

קושיא ה

ויש להבין תחילה, מה שייך לכאן כל שאלה זו. והלא לכאורה לא מיירי בכאן מן הקללות שבתוכחה, רק מ"א ברוכים ואורחים שבהר גרזים והר עיבל, וכמו שפירש רש"י

(ה) לכאורה [קשה] וואו קומט אָהער די גאַנצע זאַך, די גאַנצע שְׁאָלָה פון תּוֹכְחוֹת. [והלא] דער פֿסוק לעולם גייט דאָך גאַרנישט אַרויף אויף די תּוֹכְחָה, נישט אויף די ערשטע [שבפרשת בחוקותי] און נישט אויף די צווייטע [שבפרשת כי תבוא]. [נאָר ווי] רש"י זאָגט¹ [שוין, אַז] ס'גייט דאָך אַרויף אויף די בְּרָכָה פון הָר גְּרִזִּים און הָר עֵיבָל, [וכדמוכח מהמשך הפסוק להלן, וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָר גְּרִזִּים וגו', ומפרש שם ברש"י] דהכוונה על די י"א אורחים וואָס מ'האָט אָנגעהויבן בברוך, [שתחילה אמרו] בְּרוּךְ אַתָּה דערנאָכדעם אַרור.

[ונמצא] ס'גייט גאַרנישט אַרויף אויף יענעם [על הקללות שבתוכחות]. און [אפילו] ווען יא, העט ער עס 'דאָרט' גיווען געדאָרפט צו זאָגן 'די' שְׁאָלָה, [דהלא השאלה קאי על הפסוקים דשם, ולא על הפסוקים דכאן].

י

קושיא ו

גם יש להבין סיוע המדרש בדברי 'רבנן', דמה שייך זה לשאלה דלעיל. ובפרט דמשמע מהלשון שבאו לחלוק על התנא קמא, ושלדבריהם מותר להפסיק, וכל זה צ"ב

(ו) און דערנאָך, [פון] דעם [לשון] רַבֵּנָן אָמְרִי זעט עפעס אויס ס'איז אַ חִילוק [מדברי 'רבנן' לענין השאלה דלעיל בענין הפסק בקריאת התוכחה, ושהם חולקים על התנא קמא בזה].

יא

דער ישמח משה² ברענגט דעם מדרש, טייטשט ער אויס, דעם רַבֵּנָן אָמְרִי טייטשט ער אויס. אָבער דעם ענין פון די ביידע [דיעות, בזה לא ביאר כלום], וואָס ס'זעט עפעס אויס ווי אַ פּלוגתא [ביניהם, שהרי] ער זאָגט דאָך נישט 'אָמְרִי רַבֵּנָן', נאָר 'רַבֵּנָן אָמְרִי'.

יב

נו [עדיין צריך ביאור] וואו קומט דאָס צו דעם [דרשת רבנן להשאלה דלעיל. וכן במה נחלקו שם, וכי] האָבן זיי דען נישט געמיינט [גם התנא קמא, כדברי הרבנן], נו אָודאי איז עס נאָר להודיעם דרך הטובה. [ועל כל פנים] וואו קומט עס אָהער אַקעגן דעם, קעגן [די שאלה פון] אַיִן מִפְּסִיקִין זאָגט ער 'רבנן אמרי' לא לרעתכם.

¹ ברש"י (יא, כו): רָאָה אָנֹכִי נִתֵּן בְּרָכָה וּקְלָלָה. האמירות בהר גרזים ובהר עיבל.

² ברש"י (יא, כט): וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה. כתרגומו ית מְבָרְכָא, את המברכים: על הָר גְּרִזִּים. כלפי הר גרזים הופכים פניהם ופתחו בברכה, בְּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסֵּכָה וגו', [וכן] כל האורחים שבפרשה אמרו תחלה בלשון בְּרוּךְ, ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה.

³ עיין בישיבת משה בפרשתן (כד"ה מדרש הובא בספר נחלת עזריאל, וכן בד"ה עוד יש לפרש המדרש הנ"ל) שכתב לפרש עצם דברי 'רבנן', דקשה דפשיטא הוא שרק לטובה ניתנו. אבל הרישא של המדרש, לא הביא שם כלל.

יג

קושיא ז

גם מה שסיימו לרבנן, מנין ממה שנאמר ראה אנכי וגו'. יש להבין האידך נלמד זה מלשון הפסוק

(ז) און וויאזוי איז דאָס געדרינגענען [דברי 'רבנן' דלא לרעתכם נתתי וכו'], פון ראה אנכי. [וכמו שסיימו שם, מנין, ממה שקרינו בענין ראה אנכי וגו'].

מה

ישוב הקושיות

פח

הקדמה לישוב קושיא א

וועל מיר צוקומען [צו דעם] וואָס ס'הייבט זיך אָן [די סדרה בלשון] ראה, ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה (קושיא א).

פט

הנה מבואר ברש"י פרשת מקץ, דלשון ראה, נופל על הבטח לדבר שהוא בזמן מופלג ורחוק

א פלא, רש"י זאגט אין פרשת מקץ^א, [אויף דעם וואָס] איין מאָל שטייט (מקץ מא, כה), ביי די שבע שני השבע, אַשר האַלקים עשה איז 'הגיד' לפרעה. [און] ביי די שבע שני הרעב שטייט (שם, כח) 'הראה' את פרעה.

זאגט רש"י פארוואָס, ווייל אַ זאך וואָס ס'איז נאָנט, ס'איז 'שוין', ס'איז 'פאַר די אויגן', ס'איז שוין נאָנט, שטייט נאָר 'הגיד', [וויין] מ'דאַרף נאָר זאָגן. [אַבער] אַ זאך וואָס ס'איז ווייט, די שבע שני הרעב זענען דאָך געווען שפעטער, דאַרף מען שוין זאָגן 'הראה', [ווייל] ס'איז נישט שייך צו זאָגן 'הגיד', [שהרי] מ'האַט נישט וואָס צו 'זאָגן' נאָך, שטייט נאָר 'הראה', [מיט] אַ ראה, [דלשון] ראה איז טייטש [גם] לַמַּרחֹק, זען קאָן מען [אפילו] ווייט.

צ

אפשר גאָר מיינט מען [דערמיט, ווייל] מיט די עיני השכל קאָן מען קוקן אַזוינס וואָס ס'איז נישטאַ וואָס צו זאָגן, נאָר מ'דאַרף עס צו זען.

צא

[וועל כל פנים] אַזוי זאָגט דאָך רש"י, [דלשון] 'הראה' [נופל למרחוק]. און יהיה איך שיהיה, וויאזוי דער הסביר [דערפון] איז, - איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט, איך האָב שוין עס אַמאָל מסביר געווען^ב, - [אַבער] על כל פנים רש"י זאָגט אַזוי.

צב

ישוב קושיא א

ולפי זה מה שאמר בכאן הלשון 'ראה', גם כן הכוונה לראות על זמן הרחוק. ובא

להזהיר שיהיה רואה את הנולד, מה שאפשר לצאת ממעשיו לאחר זמן, ולדורות הבאים

[וואס כן גם בכאן, הלשון] 'ראה' איז טייטש, מ'זאל קוקן ווייט.

^א ברש"י מקץ (מא, כו): בשבע שנים הטובות נאמר 'הגיד' לפרעה, לפי שהיה סמוך. ובשבע שני רעב נאמר 'הראה' את פרעה, לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק, נופל בו לשון מראה.

^ב עיין בדברי יואל מקץ (עמוד שע, ד"ה ויתבאר. עמוד שפא, ד"ה והנה. עמוד שפג, מ"ה וזה. עמוד שפז, ד"ה ולכן) מה שביאר רבינו בזה בכמה אופנים.

דאָס איז דער פֿשט [דאָ], איבערדעם שטייט 'ראה', [ווייל] מ'איז דאָך מִצְוָה [בהמשך הפרשיות שבסדרה זו, אַז] מ'זאָל האָבן אַ ווייטן קוק [שלא יעשו שום דבר שיוכל לצאת מזה מכשול וקללה לדורות הבאים, אַזוי ווי] ביים חטא העגל [שטייט (תשא לב, כה)] לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם^{יג}, [ולזה אמר כאן לשון 'ראיה' להזהיר] מ'זאָל קוקן אויף די שפּעטערע דורות, [ועל דרך שהזהיר להלן בהמשך הפרשה] 'שְׁמור' וְשִׁמְעָתָ [שהוא חיוב 'שמירה' וכדרך השומרים שחייב גם על הפשיעה משמירת הזיק, אף שלא הזיק בידם, וכן הזהיר להלן] רַק 'חֲזִיק'י^{יד}, [וכמו כן הזהיר בכאן 'ראיה' אֲנִי וגו', אַז] מ'זאָל זיין 'פֿאַרזיכטיג'יט^{טו} [לראות מראש] וואָס ס'וועט נאָכקומען [בדורות הבאים ולאחר זמן, און] נישט [נאָר] וואָס מ'האָט 'שוין' פֿאַר די אויגן.

ק

הקדמה לישוב קושיא ה-ז

נאָר איך וועל צוקומען צו דעם מדרש (שבקושיא ה-ז) פֿון די קריאות [אם מפסיקין בקריאת התוכחה], וועל איך צולייגן נאָך אַ הַקְדָּמָה^{טז}.

קא

במדרש איתא בסתמא דאין מפסיקין בקריאת התוכחות, אמנם בגמרא מבואר דדין זה הוא רק בתוכחות הראשונות שבפרשת בחקותי, אבל בתוכחות השניות שבפרשת כי תבוא, מותר להפסיק בהם. והטעם לפי שהראשונות הם בלשון רבים, ומשה מפי הנבונה אמר, והשניות הם בלשון יחיד, ומשה מפי עצמו אמר [דהנה] דאָ שטייט אין מדרש^{יז} [בסתם] אַז מ'טאָר נישט מַפְסִיק זיין [בין התוכחות, ולא חילקו להדיא בין תוכחות שבפרשת בחקותי או שבפרשת כי תבוא, וכן הוא הסברא גם לפי טעם הגמרא]^{יח} שאין מברכין על הפורעניות. [אמנם] לכאורה איז דאָס אַ גמרא אין מגילה^{יט}, [און] אין די גמרא^י שטייט אַ חילוק [דערין, אַז נאָר] ביי די ערשטע תוכחה אין [סוף] ספר ויקרא טאָר מען נישט מַפְסִיק זיין, [אַבער] ביי די צווייטע [שבפרשת כי תבוא] מעג מען יאָ. אַזוי שטייט אין די גמרא, מגילה דף ל"א. זאָגט דער ב"ח^כ, [שמביא מדברי הגמרא] פֿאַרוואָס, [ווייל] די ערשטע תוכחה האָט

^{יג} וכפירוש אונקלוס ורמב"ן שם, וכמו שהאר"ך רבינו בזה לעיל בהדרוש (ויודפס אי"ה בחלק ב' של הקונטרס).

^{יד} וכמו שהאר"ך רבינו טובא לעיל בהדרוש בביאור פסוקים אלו (ויודפס אי"ה שם), שכל לשון 'שמירה' מורה על השמירה וזהירות מראש מקדם, מכל עון שאפשר להוולד בהמשך הזמן.

^{טו} פירוש, זען פון 'בעפאָר'.

^{טז} מלבד הקדמה הארוכה שאמר רבינו בתחלת ישוב הקושיות בענין ביאור לשון 'שמירה' שבתורה (שיודפס אי"ה בח"ב של הקונטרס). ועיין מזה גם להלן באות קלח.

^{יז} בגמרא מגילה (לא): שם בהמשך: אמר אביי, לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים, אבל קללות שבמשנה תורה פוסק. מאי טעמא, הללו בלשון רבים אמורות, ומשה מפי הגבורה אמרן [פירש"י: ונעשה שליח לומר כך אמר לי הקב"ה, שהרי אמרין בלשון וְנַתַּתִּי, וְהַפְקַדְתִּי, וְשָׁלַחְתִּי, מי שהיכולת בידו לעשות], והללו בלשון יחיד אמורות, ומשה מפי עצמו אמרן [אבל במשנה תורה כתיב: וְנָתַתִּי לְךָ ה', וְנָתַתִּי לְךָ ה', משה אמרן מאליו, אם תעברו על מצותיו הוא יפקיד עליכם]. לוי בר בוטי הוה קרי וקא מגמגם [קרא אותן כמרוצה ובקושי] קמיה דרב הונא בארורי [במשנה תורה], אמר לו אכנפשא [אם רצונך להפסיק פסוק, הואיל ואתה קץ בקריאתן], לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים, אבל שבמשנה תורה פוסק.

^{יח} בב"ח על הטור (אור"ח סימן תכה, ומ"ש אבל קללות): ומ"ש אבל קללות שבמשנה תורה יכולין להפסיק בהן. שם [בגמרא] אמרו הטעם, כיון דמשה מפי עצמו אמרן ובלשון יחיד, אינן בכלל מוסר ה' בְּנֵי אֵל תִּמְאָס וְאֵל תִּקֵּן בְּתוֹכָתוֹ. ומכל מקום נהגו שלא להפסיק אף בקללות שבמשנה תורה וכן כתב הרמב"ם.

משה געזאָגט מפי הקדוש ברוך הוא, מפי הגבורה, [און] ס'איז בלשון רבים. [אַבער] די צווייטע תוכחה האָט משה געזאָגט מפי עצמו, ער האָט עס אַליין געזאָגט, [און] ס'איז ביחיד^ט, יִכְכָּה ה', יִשְׁלַח ה' [בְּךָ], מפי עצמו אַמְרוּ. [ומסביר שם הב"ח בזה, דכיון דמשה מפי עצמו אמרן ובלשון יחיד, אינן בכלל מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו].

קב

ותחילה יש להעיר דהלשון 'מפי עצמו' אמרן, בודאי הוא לאו דוקא, דהא מבואר בנמרא דהאומר אפילו על אות אחת שמושה מפי עצמו אמרן, הרי הוא כופר בתורה מן השמים

[אמנם לכאורה קשה] ווי קען דאָס זיין, אַן אות אין די תורה וואָס מ'שה רבינו [יאמרנו מפי עצמו. והלא מבואר בגמרא]² אַז מ'זאָגט [אפילו אויף] איין אות [אַז דאָס] איז נישט תורה מן השמים, [רק] מ'שה האָט עס געזאָגט אַליין, איז מען דאָך אַ כופר בתורה, [וכאן] שטייט דאָך אַרויס מפי עצמו.

קג

אמנם הכוונה כמו שהוסיפו שם התוספות 'ברוך הקודש', דהיינו בנבואה על פי ה'. ומה שאמרנו שאמרם מפי עצמו, היינו כמו שכתב הרמב"ן דבזה היה רק כשליח המדבר בשם הגבורה, ולא כדיבור היוצא מפי הגבורה ממש נאָר תוספות^{2א} זאָגט צי [די ווערטער] בְּרוּך הַקּוֹדֶשׁ, [אַז] ער האָט עס געזאָגט בְּרוּך הַקּוֹדֶשׁ [דהיינו בנבואה מפי ה'].

[און] דער רמב"ן זאָגט נאָך אביסל אויף אַן אנדער לשון, ער זאָגט עס אין פרשת בחקותי^{2ב}, ער ברענגט אַראָפּ די גמרא³ אַז תוכחות הראשונות איז געווען מפי הגבורה, און [אַז ביי] די צווייטע תוכחה האָט משה רבינו געווען אַ 'שליח' מפי הגבורה, די גְבוּרָה האָט אים געמאַכט פאַר אַ שליח ער זאָל דאָס זאָגן. אַזוי זאָגט דער רמב"ן.

[וממילא] איז עס נישט אינגאנצן טאקע מפי עצמו, ווייל ער איז געווען אַ שליח [מפי הקב"ה].

^ט פירוש: בלשון יחיד.

² דאיתא במשנה סנהדרין (ז): ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחיית המתים מן התורה, ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס. – ובגמרא שם (טז): תניא אידך, פי דבר ה' בְּזָה (שלה טו, לא), זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה, שלא אָמְרוּ הקב"ה אלא משה מפי עצמו, זהו פי דבר ה' בְּזָה. ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה [פירש"י: חסרות ויתרות], מקל וחומר זה, מגדרה שזה זר, זה הוא פי דבר ה' בְּזָה. – [ועיין גם בגמרא בבא בתרא (טו)] דבכל התורה הקב"ה אומר ומשה כותב. ובברמב"ם (תשובה ג, ח): שלשה הן הכופרים בתורה, האומר שאין התורה מעם ה', אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו, הרי זה כופר בתורה. וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבעל פה, והמכחיש מגדיה, כגון צדוק ובייתוס. והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אע"פ שהיא היתה מעם ה', כגון ההגרים, כל אחד משלשה אלו כופר בתורה.

^{2א} בתוספות מגילה (לא): משה מעצמו אמרם. וברוך הקדוש.

^{2ב} ברמב"ן בחקותי (כו, טז): וטעם אף אָני אֶעֱשֶׂה זאת לָכֵן, על דרך האמת וכו'. ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה וכו'. ○ והכלל, כי הקב"ה כורת הברית הזאת וכו', כי הדיבור מפי הגבורה ובלשון עצמו, אֶעֱשֶׂה, יִסְרְתִי, וְהַפְתִּי, ולכן אמר (שם, מ) אֲשֶׁר נָתַן ה' בְּיָדִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת. אבל במשנה תורה אמר (תבוא כח, טו) אם לא תִשְׁמַע בקול ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו, ויזכיר שם תמיד לשון ארירה, ופתח בהן אָרוּר אָתָּה (שם, טז), כי הברכה נעדרת מהם, ואמר יָתֵן ה' (שם, כד). וזהו מאמר רבותינו (מגילה לא): קללות שבתורת כהנים בלשון רבים, ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן, ושבמשנה תורה בלשון יחיד, ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן, כי הגבורה עשתה משה שליח בינו ובין כל ישראל.

קד
אמנם עדיין צ"ב להבין החילוק, דהא גם בכל התורה היה
משה שליח מוהקב"ה, דהוא היה הסרסור בין הקב"ה וישראל

[אמנם] לכאורה [ביי] דאָס ערשטע מאָל איז ער דאָך אויך געווען אַ שליח מפי
הגבורה. וואָס דען, ער איז דאָך געווען דער סרסור [בין הקב"ה וישראל] אויף אַלעמען.

קה
והנראה כזה, על פי שמחלק הישמח משה במה שאמרו דהנביאים נתנבאו בכה ומוסיף עליהם משה
שנתנבא כזה הדבר. דבמקום שהיתה השכינה עצמה מדברת מתוך גרונו, הוא בבחינת 'זה הַדְבָר' אֲשֶׁר צִוָּה
ה' בעצמו, ולא נקרא שהוא שליח. וכשלא היה במדרגה זו, היא בבחינת כה אָמַר ה', כשליח המדבר בשם
ה'. ולפי זה י"ל דתוכחות הראשונות היו בבחינת 'זה הדבר', והשניות בבחינת 'כה' אמר ה'.

נאָר איך האָב געקלערט [אַז] אפשר איבערדעם [כיננו זה בלשון מפי עצמו, או מפי
הגבורה], ווייל ס'איז געווען [דער חילוק] אַזוי ווי דער ישמח משה זאָגט^{כב} [בענין] שְׂכִינָה
מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ, [דכשהתנבא במדרגה זו נאמר בו 'זה הַדְבָר' אשר צוה ה', שהשכינה עצמה
אמרה כן, וכשלא היה בבחינה זו רק כשליח האומר מפי ה', אז נאמר בלשון 'כה' אָמַר ה', וזה הוא גם
החילוק שבין משה לשאר נביאים].

[וכמו כן הכא], דאָס ערשטע [תוכחה] איז געווען [במדרגת] שְׂכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ

^{כב} בישמח משה ריש מטות: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה הַדְבָר. במדרש ילקוט (רמז תשפד) זה
לשונו, מגיד שכל הנביאים התנבאו בפה, כך משה התנבא בפה, מוסיף עליהם משה שהתנבא בפה הַדְבָר, זה
שאמר הכתוב (קהלת ה, ד) טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדְר מִשְׁתַּדּוֹר וְלֹא תִשָּׁלַם, עד כאן. והוא פלא. עוד קשה למה אמר כך
משה התנבא בפה, לא הוה ליה למימר רק מוסיף עליהם משה וכו'. ○ ונ"ל ליישב הכל, על פי מה שאמרתי אהא
דכתיב בפרשת יתרו (ויט ג-ד) כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲתֵם רָאִיתֶם וְגו', אֵלֶּה הַדְבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר
אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דיש להבין דפתח בפה וסיים אֵלֶּה הַדְבָרִים, והוא כפל הענין במלות שונות. ותו דתחילה אמר
לְבֵית יַעֲקֹב, ומסיים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ○ ונ"ל דאיתא במדרש (תנחומא בשלח סימן י) אֵין יִשְׂרָאֵל נוֹזֵין אֵלָּא בִּזְכוּת
הָאֱמוּנָה. ופירשו המפרשים דצריך להבין אָמַר דדרשו חז"ל (עירובין כב.) הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (ואתחנן ו, יא) ומחר לקבל
שכרם, ושכר מצוה כהאי עלמא ליכא. הא השי"ת שומר תורתו, כדאיתא בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג) וְשָׁמְרוּ אֶת
מִשְׁמַרְתִּי (קדושים כב, ט), אמר הקב"ה אֲנִי שוֹמֵר מִצְוֹתַיִה שֶׁל תּוֹרָה. והרי כתיב (תצא כד, טו) בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרְךָ, וְלֹא
תִּלֵּן פְּעֻלַּת שְׂכָרְךָ (קדושים יט, יג). והתירוץ לזה, על פי מה דקיימא לן בחושן משפט סימן של"ט סעיף ז', האומר
לשלוחו שכור לי פועלים ושכרן, ואמר להם שכרכם על בעל הבית, אֵין שוֹם אֶחָד מֵהֶן עוֹבֵר עַל בַּל תִּלֵּן, עֵינֵי
שם. וידוע (מכות כג:) כִּי 'תוֹרָה' מִנֵּין תִּרְי"א צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה (ברכה לג, ד), ושתיים מפי הגבורה שמענוס. אֵם כן על
התרי"א שכרן על ידי שליח, וליכא בל תִּלֵּן, אבל על השתיים מפי הגבורה, איכא בל תִּלֵּן, ומגיע שכר עולם
הזה, והם יסוד אמונה. וזה שאמרו אֵין יִשְׂרָאֵל נוֹזֵין אֵלָּא בִּזְכוּת הָאֱמוּנָה וכו'. והיינו דכתיב (חבקוק ב, ד) צִדִּיק
בְּאֱמוּנָתוֹ יִתְּקֶה (ע"י מכות שם וכד.), והבן. ○ ונקדים עוד מאמר הנ"ל כל הנביאים נתנבאו בפה, מוסיף עליהם משה
שהתנבא בפה ובוזה הדבר. ועתה נחזוה אנן, בעת שאמר בבחינת כה, דיכור של עצמו, הוה על ידי שליח, אבל
בעת שאמר בבחינת זה הַדְבָר, ששכינה היה מדברת מתוך גרונו, אֵם כן הוה ליה על ידי עצמו. ונקדים עוד
דקיימא לן (חור"מ שלט, יז) אֵין בעל הבית עוֹבֵר בַּבַּל תִּלֵּן, אֵלָּא אֵם כן תוֹבֵעוּ, לא תבעו אינו עובר עליו. ולפי זה
נראה דלכּוֹן עָלֶיהָ אָמַר מֹשֶׁה בִּבְחִינַת זֶה הַדְבָר, ואי דהוה על ידי עצמו וצריך ליתן להם שכר מיד, ואֵם כן לא
ישאל לה לעולם הבא, זה אינו אלא אֵם כן תוֹבֵעוּ, והבני עליה בודאי ידעו מעלת עולם הבא כי אֵין עוֹרֵךְ אֵלּוּ
בעולם הזה, ולא יחליפו עולם עומד נועם מתמיד לעדי עד, בעולם עובר הכלה ונפסד, ולא יתבעו חלקם בעולם
הזה, ואֵם כן תוֹ לִיכָא בַל תִּלֵּן. אבל המון עם שאֵין יודעים מעלת עולם הבא, יש לחוש פִּן יתבעו חלקם בפיהם
לתת שכרם מיד בעולם הזה ויצטרך ליתן להם, דכתבעו עובר משום בל תִּלֵּן, וערום ישובו שמה לעולם הבא
מבלי כסות ושלמה, והקב"ה חפץ חסד לתת להם שארית בארצות החיים בעולם הבא, לזאת היתה מחכמתו
יתברך להודיע דרכיו למשה לומר להם בבחינת כה, דיכור של עצמו, ואז הוה שכרו על ידי שליח, וליכא בל
תִּלֵּן. וזה אומרו יתברך למשה 'כה' תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, היינו פחותי ערך המכונים בית יעקב כידוע, 'אֵלֶּה
הַדְבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דוקא, שהם הבני עליה, אליהם תאמר בבחינת 'אֵלֶּה הַדְבָרִים', דהוי כמו 'זה
הַדְבָר', דבודאי יותר עדיף השומע בבחינת זֶה הַדְבָר דהוי מפי השכינה, מהשומע בבחינת כה דהוי דיכור של
עצמו.

גִּרְוֹנוֹ, וּלְכֵן] הָאֵט עֵס נִישַׁט גֶּעהֵייסן עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, און די צווייטע [תוכחה] הָאָט ער שוין געזאָגט בבחינת 'כּוֹה' [אָמַר ה']. אַפֿשֶׁר קאָן זײַן דאָס אײַז דער חִילוק. [אַבער] עַל כָּל פֿנים ס'איז [באמת] געווען מִפִּי הַגְּבוּרָה [גם תוכחה השניה], נאָר אויף אַן אַנדערן אָפֿן [מהראשונה].

קו

אלא דמ"מ צריך עוד הסבר למה עבור חילוק זה כבר יהא מותר להפסיק בתוכחות שניות, והלא הטעם שאין מפסיקין הוא לפי שאין מברכים על הפורענות, וגם השניות הלא סוף סוף הם פורעניות נאָר [מ'דארף נאָך] צו פאַרשטיין דאָס 'ענין' [עצם החילוק שבגמרא, למה עבור זה אמרו שבתוכחה השניה מותר להפסיק עבור זה]. דאָ טרעפט מען נישט אַזוי אויפֿן אָרט [על הגמרא] קיין ביאור דאָ אין די מפרשים, [דלכאורה] 'דאָך' [הלא הטעם דאין מפסיקין הוא יען כיון אין מְבָרְכִים עַל הַפּוֹרְעָנוֹת, [ואם כן] וואָס איז דער 'חילוק' [במה שהתוכחה שבמשנה תורה הוא בבחינת שליח, והלא] אָבער אַ פּוֹרְעָנוֹת איז עס, וואָס אַ חִילוק צי מִשָּׁה [מפי עצמן] צי מִפִּי הַגְּבוּרָה, [והלא באמת] דאָס איז דאָךְ אויך געווען מִן הַשָּׁמַיִם, [וכיון] איז עס דען חלילה נישט קיין פּוֹרְעָנוֹת. ממה נפשך, אַז [ס'איז] אין מְבָרְכִין עַל הַפּוֹרְעָנוֹת, [עדיין צריך הסבר] וואָס דער חִילוק איז פון די צוויי, עפעס טרעפט מען נישט [במפרשים ביאור על זה], איך האָב נישט געטראָפֿן עפעס אַזוי קיין הַסֵּבֶר - קיין הַסֵּבֶר נָכוֹן - דערויף.

קו

ואפ"ל בזה על פי דברי היערות דבש שביאר בדברי הגמרא ברכות: 'מזמור' לְדוֹד בְּכֶרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ, 'קינה' לדוד מיבעי ליה. אלא מִשָּׁל לְמִי שִׁיצָא עָלָיו שֹׁטֵר חוּב, דלאחר שפרעו שְׂמַח. אף דוד, כיון שנאמר לוֹ הִנְנִי מִקִּים עֲלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ, הִיא עֲצָב, אמר שמא עבד או מזמור הוא, דלא חייס עלי, כיון דחזא דאבשלום הוא שְׂמַח, אמר סתם בְּרָא חָס עַל אָבָא [נאָר] איך האָב געקלערט, [דהנה] לעולם אין דעם ענין פון אין מְבָרְכִין עַל הַפּוֹרְעָנוֹת, טרעפט מען אין די גמרא^{יד} [כעין סברא זו, על הפסוק] 'מזמור' לְדוֹד [בְּכֶרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ] [תהלים ג, א], דמקשה הגמרא [קִינָה' לְדוֹד מִיִּבְעֵי לִיָּה, וואָס עפעס 'מזמור' [אז] ער האָט געהאָט אַזאַ צָרָה, בְּכֶרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ.

[ומתוך שם הגמרא], אלא [מִשָּׁל לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרעו היה עֲצָב, ולאחר שפרעו הוא שְׂמַח. אף כאן בדוד, ווען] דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט אים געזאָגט [שמואל ב' יב, יא] הִנְנִי מִקִּים עֲלֶיךָ רָעָה מִתּוֹךְ בֵּיתְךָ, האָט ער געמיינט שְׂמַח עֲבָד אוֹ מְמוֹר [דלא חס עליו. אָבער ווען] ער האָט געזען אַז ס'איז געווען אַ זון, האָט ער געזאָגט סתם בְּרָא חָס עַל אָבָא, איבערדעם האָט ער געזינגען מזמור, ער האָט געזאָגט שִׁירָה. [ההמשך לכאן, באות קט]

קח

וקשה אמאי שְׂמַח דוד באומרו סתם בְּרָא חָס עַל אָבָא, והלא סוף סוף ראה שבנו אבשלום אינו חס עלי, אלא ביקש להורגו פרעגט מען די קְשִׁיָּא, טאָקע 'סְתָם' בְּרָא חָס עַל אָבָא, [אמנם הלא אבשלום] 'ער'

^{יד} בגמרא ברכות (ו): 'מזמור' לְדוֹד בְּכֶרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ (תהלים ג, א), 'מזמור' לְדוֹד, 'קינה' לדוד מיבעי ליה. אמר רבי שמעון בן אבישלום, מִשָּׁל לְמִי שִׁיצָא עָלָיו שֹׁטֵר חוּב, קודם שפרעו היה עֲצָב, לאחר שפרעו שְׂמַח. אף כאן דוד, כיון שאמר לוֹ הִנְנִי מִקִּים עֲלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ (שמואל ב' יב, יא) היה עֲצָב, אמר שמא עבד או מזמור הוא, דלא חייס עלי. כיון דחזא דאבשלום הוא שְׂמַח, משום הכי אמר 'מזמור', [ובגירסת הע"י מוסיף] אמר סתם בְּרָא דְרָחִים עַל אָבָא. [ולשון רבינו סתם ברא 'חס' על אבא, הוא כלשון היערות דבש בזה].

הָאֵט דָאָך אָבער נישט חס געוועזן, ער [דוד] האָט דאָך געזען אָבער וואָס ס'איז געוועזן, [אז] ער האָט דאָך אים געוואָלט הַרְגֵנען [עד שהוצרך דוד לברוח מפניו], האָט ער דאָך 'נישט' חס געוועזן, [ואם כן אכתיו] וואָס קאָן דאָס זיין אַ תִּירוץ [על מה שאמר בלשון 'מזמור'].
(ההמשך לכאן, באות קי)

קט

[ולעניינו עכ"פ חזונו מדרבי הגמרא אלו, דיש איזה סוג של פורענות, דשפיר אפשר לומר עליו שירה וזמור]

על כל פנים מ'זעט אין 'די' גמרא אז ס'איז אַ חילוק, אז ס'איז פֿאַרהאַנדן אַמאָל אַ פּוֹרְעָנוּת וואָס מ'קען זאָגן שִׁירָה. און [ס'איז פֿאַרהאַנדן] אַ פּוֹרְעָנוּת וואָס מ'קען נישט זאָגן קיין שִׁירָה, [און] ס'איז אַ קשָׁיָא, 'מזמור' לְדוֹד, 'קינָה' לְדוֹד מִיבְעֵי לִיָּהּ.

קי

וביאר היערות דבש: דהענין הוא דיש ב' סוגי עונשים, סוג א' כשבא בהשגחה פרטית שלא כמקרי הטבע, על דרך מדה כנגד מדה, כדי לכפר על חטאיו. וסוג ב' דרק מסלקין ההשגחה והשמירה ממנו, והוא נעזב למקרי הטבע והמזל, ואז אינו מכפר כל כך על החטאים, ולא נפרע חובו

[והנה] דער יערות דבש^{יב} גיט צו פֿאַרשטיין [תירוץ הגמרא דלעיל, בישוב קושיא הנזכרת (באות קח), כי] חלילה ביי פּוֹרְעָנוּת איז פֿאַרהאַנדן צוויי בחינות:

א [ס'איז פֿאַרהאַנדן אַ פּוֹרְעָנוּת, אז דער בורא כל עולמים לאָזט אים אויף די מַקְרֵי הַזְּמַן, ס'איז נישט דירעקט בְּהִשְׁגָּחָה, [נאָר] דער בורא כל עולמים איז מַסְלֵק הַשְּׁגָחָתוֹ, ער לאָזט אים אויף די פֿגְעֵי הַזְּמַן לאַ עלינו, פֿאַלט מען אַריין נעבעך אין די מַקְרֵי הַזְּמַן [שתחת הטבע. ומסביר שם כי באופן זה] דאָס איז ביטער, ס'איז נישט גוט, [ווייל] דעס - זאָגט ער - איז נישט אפילו מִכְפֵּר עוֹן אויך נישט, וואָרן ס'קומט דאָך אַליין, פון דער טבע.

ב [אָבער ס'איז פֿאַרהאַנדן אַמאָל וואָס ס'איז בְּהִשְׁגָּחָה נִפְלָאָה, לְכַפֵּרַת עוֹן, בְּהִשְׁגָּחָה נִפְלָאָה [מדה כנגד מדה. וממילא] דעס וואָס ס'איז שְׁלֵא כְּדֶרֶךְ הַטֵּבַע, האָט מען דאָך [עס] נישט געלאָזט אונטער די מַקְרֵי הַזְּמַן, איז דאָך עס בְּהִשְׁגָּחָה נִפְלָאָה, דעס איז מִכְפֵּר עוֹן^{יב}].

^{יב} ביערות דבש (ח"א דרוש יא): עוד עיקר אחד יש מה שמביא האדם לידי שלימות, כאשר כבר דרשתי כמה פעמים בדרשות הקודמות, והוא שאל יחשוב האדם כי הכל בקרי, כי אם יתלה הכל בעונש ושכר. כי אין לאיש ישראלי שום דבר בקרי, רק הכל בעונש ושכר, רק העונש נחלק לב' אופנים, וזהו אמרם (ברכות ז:) מְזִמּוֹר לְדוֹד בְּכִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ, קינָה מבעי, אלא ה' אמר לו הִנֵּי מִקִּים רָעָה וכו', עכשיו רואה אני שהוא בני, סתם ברא וכו'. ויש להבין, דאדרבה הוא ראה שאבשלוש רדפו עד נפש, ונהג בו מנהג אכזריות יותר מכל עבדים ואכזרים, ואם הוא לא ירא ממנו איך ברח לנפשו. ○ אך יובן כי בעונשיו יש ב' אופנים. א' כי העונש מגיע לאדם בכונה מה' לעונשו על חטאיו, ולהטיבו באחריותו. ואופן ה', כי איש מזלו רע, וכפי מולד כוכבי השמים הוא לרוע, רק ה' מגן בעדו ומשדד מערכות השמים, וכאשר יחטא, ה' מסלק השגחתו ומניח למנהגו של עולם תחת כוכבי שמים וכסיליהם, והמה פעלו בו כפי מזלו לרעה. ○ והבדל בין אופן זה לזה הוא, דבאופן ראשון, ינקה עונו ומקבל תשלום פרי חטאתו, ואז טוב לו לעולם הבא, אבל באופן שני, אין כאן עונש, רק סילוק השגחת אלקים, והוא כפי מזלו ומקרי טבעו כך הוא, ועונשו עדיין בשלימות ליום הגמול. ○ וזהו כי מתחלה חשב דוד להיות כי כפי מזלות וכוכבי שמים היה במערכה רעה למאוד, רק ה' מגן בעדו להשיבו למקום נגידיים, ועכשיו שאמר הקב"ה להקים לו רעה, חשב שיסלק השגחה פרטית, ויהיה תחת מזלו אשר הוא לרוע, והוא עבד או ממזר, שהוא עונש כפי הטבע. אבל בראותו כי בנו רודפו, אמר הלא מטבע הבן לחוס על אבא, א"כ אילו היה מפאת הטבע או מקרה, לא יתכן שיהא בנו רודפו שהוא בטבע חס על אביו, ועל כרחק שהיא השגחה פרטית מבעל המשלם גמול, וא"כ הרי מקבל עונשו ונפטרי בזה מחטאתו, והוא באופן הראשון, ולכך שר מזמור לה'.

^{יב} עיין בחובת הלבבות שער חשבון הנפש (פרק ג, חשבון כז).

קיא

ולזה מתחילה כשחשב דוד שמה עבד או ממזר הוא, דבטבע אינו חיים עליו, א"כ יהא עונשו ע"י מקרי הטבע, ושמה לא יתכפר לו העון. אבל כשראה שהוא בנו, אמר סתם ברא חס על אבא, ואם כן מה שאבטלום דרף אחריו הוא בהשגחה ומחין לדרך הטבע, וא"כ יתכפר לו. וזהו גם כן ענין המשל בשטר חוב, שלאחר שפרעו שמה

איבערדעם זאָגט ער, דאָס איז דער פֿשט [בתירוץ הגמרא].

ער האָט געמיינט [שמה] עֶבֶד אוּ מְמוֹר, [וואָס] דאָס איז די טֵבַע אַזוי [א] אַן עֶבֶד אוּ מְמוֹר האָט פיינט, [וממילא] קאָן זיין [א] ס'איז גאַרנישט בִּהֲשֻׁגָהּ, איז נישטאָ קיין כִּפְּרַת עוֹן, [וממילא] איז עס אַ קִינָה.

אַז ער האָט אָבער געזען [שהוא בנו, והרי] סָתָם פֿראַ חָס עַל אָבא, נו וויאַזוי איז דאָס מעגליך אַז נישט [שבנו אַבְשָׁלוֹם לא חס עליו, אלא מאי] איז דאָך עס נאָר עפעס אַ הימל זאָך [שלא כטבע, און] אַז ס'איז טאַקע אַ הימל זאָך איז עס בִּהֲשֻׁגָהּ נִפְלְאָה, [וממילא] איז עס מְכַפֵּר עוֹן, [ולכן אמר על זה 'מזמור' לְדוֹד].

אַזוי זאָגט דער יערות דבש.

קיב

וזהו ביאור הגמרא, דמתחילה חשב דוד שמה עבד או ממזר הוא דבטבע אינו מרחם עליו, ויהיה עונשו בסוג ה'ב' שיענישו למקרי הטבע והמזל, ואז לא נפרע שטר חובו. אבל כשראה שהוא בנו, אמר סתם פֿראַ חָס עַל אָבא, ואם כן אם בנו אינו חס עליו הוא שלא כדרך הטבע, אלא בהשגחה מן השמים, אם כן יהא נפרע שטר חובו, ולזה היה שמה

[ומפרש בזה] דעס מָשָׁל [שאמרו שם בגמרא בענין פריעת שטר חוב, וזהו גם כן הכוונה] מיט דעם מָשָׁל [לאדם אחד וואָס ווען] ער האָט געהאַט אַ שטר חוב האָט ער עס באַצאָלט [ולאחר שפרעו שְׁמַח, דהנמשל בזה הוא ענין כפרת עון, שהוא פריעת חובו כלפי הקב"ה]. אַזוי זאָגט ער.

קיג

ועל דרך זה יובן החילוק שבין התוכחות, דבראשונות אף שנאמרו מפי ה' ובאופן שאמרו 'אני' אבאי אותם, מ"מ אפשר שיהיה זה ע"י שיפלו תחת מקרי הטבע, וכמו שמצינו גם בפסוק הנאמר לדוד 'הנני' מקים עליך רעה, ועכ"ז חשש דוד כך מחילה. אבל בשניות שנאמרו מפי משה, שם נזכר תמיד השם הוי"ה, והשם הוי"ה אינו שם המשתתף כלל לזולתו ית', וא"כ מורה זה שיהיו העונשים בהשגחה מה', לא ע"י מקרי הטבע שבסילוק ההשגחה. וא"כ הם לכפרת העון שהיא טובה גדולה, ושפיר שייך להפסיק ולכרך על זה

[ולפי זה] לכאורה, קען מען זאָגן לכאורה אַז ס'איז אַ חִילוק [בכך] פון די צוויי תּוֹכָחוֹת.

[דבתוכחה הראשונה] דאָרט שטייט אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט 'איך' וועל טון, [ואכתיו] קאָן זיין עַל ידי שליח. אַזוי ווי [בני דוד שטייט] 'הנני' מקים עליך רעה מתוך בִּיתְךָ, [ואכתי חשש דוד שמה] וועסט מיך וואָרפן אונטער די מְקָרִים. [ולזה הוא נקרא 'פורענות', ואין מברכים על הפרענות].

[אָבער ביי] די צווייטע [תוכחה] האָט ער געזאָגט יִכָּכָה ה' [וכן בכמה פסוקים שם נזכר שם הוי"ה, און] דער שֵׁם הוי"ה שטייט נישט בְּשִׁיתוּף [עם שליח], דאָרט וואו ס'שטייט דער שֵׁם הוי"ה איז עס נאָר דער בּוֹרֵא כָל עוֹלָמִים אַליין, [און] מ'קאָן נישט מְכַנֶּה זיין קיין שליח מיטן שֵׁם הוי"ה. אַנדערע שְׁמוֹת יאָ¹⁷, [אָבער] דעם שֵׁם הוי"ה נישט, [והרי] דאָ

¹⁷ וכגון בשם אלקים, שמצינו לפעמים על המלאכים, או הדיינים.

שטייט יִפְכָּה ה'. וולכן הוא בא בהשגחה במדה כנגד מדה, והוא לכפרת העון, ועל כן לא נקרא זה 'פורענות', ולזה אמרו דמותר להפסיק ולברך עליהן].
[אזוי] קאָן מען זאָגן אפשר אַ בְּחִינָה.

קיד

ואפשר להוסיף עוד ביאור בענין החילוק שביניהם, בהקדם מה שכתב הרא"ש לענין הלכה למשה מסיני, והכלל דבא תמיד להקל ולגרוע, ולא להחמיר. וכגון בסוכה לגרוע מחשבון הדפנות, ובנוקי רגל בהמה לגרוע חצי נזק כשהוא בכחו ולא בנפו

אַבער [לבאר עוד בענין וואָס] די גמרא זאָגט דאָך מפי עצמו אמרם.
האָב איך געקלערט [אז] אפשר קאָן מען [נאָך] זאָגן אַ חילוק.

קטו

וואָרן ס'שטייט אין רא"ש^ל, [על מה שאמרו בגמרא]^{כח} ביי [די ברייתא פון] תְּרַנְגוּל שֶׁשֶׁבַר בְּכַנְפֵּיו [היינו ברוח היוצא מכנפיהן], איז דאָ אַ פְּלוּגָתָא 'וויפיל' מ'באַצאַלט, צי איז ער פֿטור [מנזק שלם, דהיינו] צי מ'צאַלט חצי נזק, [או שחייב בנזק שלם. והיא הפלוגתא שבדין 'צרוּרוֹת' דהיינו בהמה שהזיקה רק 'בכוחה' ולא בגופה, וכגון תרנגולים ששיברו כלים ברוח שבכנפיהן, דלסומכוס משלם נזק שלם, ולרבנן משלם רק חצי נזק].

פרעגט די גמרא [אליבא דרבנן דמחייב חצי נזק], ממה נפשך, [אויב] האַלט ער [אז] כּחוּ כְּגוּפוֹ, דאָרף ער דאָך צאָלן נזק שְׁלָם [גם בהיזק דכוחו, כמו בהיזק דגופו. און אויב] האַלט ער נישט [אז] כּחוּ כְּגוּפוֹ, פֿאַרוואָס דאָרף ער חצי נזק יאָ באַצאַלן. ענטפערט די גמרא, [לעולם סברי כחו כגופו, אלא] חצי נזק צרוּרוֹת, [איז] הֶלְכָּה לְמִשְׁה מְסִינִי.

פרעגט^ט דער רא"ש, פֿאַרוואָס זאָגט ער נישט פֿאַרקערט, [אז] לעולם האַלט ער כּחוּ לֹא כְּגוּפוֹ, איי פֿאַרוואָס דאָרף ער צאָלן חצי נזק, ווייל ס'איז הֶלְכָּה לְמִשְׁה מְסִינִי מ'זאָל מִיחֵיב זיין חצי נזק [על כל פנים].

זאָגט ער^ל, אַז דער כָּלל איז [אז] הֶלְכָּה לְמִשְׁה מְסִינִי קומט מִקִּיל זיין, [און] נישט מִחֲמִיר זיין.

^{כח} בגמרא בבא קמא (יז:) : תנו רבנן, תרנגולין שהיו מפריחין ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהן [פירשי': שנגעו בכנפיהם בכלי], משלם נזק שלם. ברוח שבכנפיהן [היינו צרוּרוֹת, דכחו הוא], משלמין חצי נזק, סומכוס אומר נזק שלם. תניא אידך, תרנגולין שהיו מהדסין [מרקדין] על גבי עיסה ועל גבי פירות, וטינפו או ניקרו [בחרטום שלהם שקורין ביי"ק], משלם נזק שלם, העלו עפר או צרוּרוֹת [מן הארץ לעיסה] משלמין חצי נזק, סומכוס אומר נזק שלם. תניא אידך, תרנגול שהיה מפריח ממקום ומקום ויצתה רוח מתחת כנפיו ושיברה את הכלים, משלם חצי נזק. סתמא כרבנן. ◦ אמר רבא, בשלמא סומכוס, קסבר כּחוּ כְּגוּפוֹ דמי, אלא רבנן, אי כְּגוּפוֹ דמי, כוליה נזק בעי לשלם, ואי לֹא כְּגוּפוֹ דמי, חצי נזק נמי לא לשלם [דלא אשכחן חצי נזק אלא במשונה אבל במידי דאורחיה לא]. הדר אמר רבא, לעולם 'כְּגוּפוֹ' דמי, וחצי נזק צרוּרוֹת הלכתא גמירי לה.

^ט וכן הוא בלשון הישמח משה דלהלן. והכוונה שנחית ליישב קושיא זו.

^ל בפסקי הרא"ש (בבא קמא פ"ב, סימן ב:) : בעי רב אשי כח כחו לסומכוס ככחו דמי וכו' (גמרא שם יט.). רב אלפס ז"ל לא הביא הך בעיא, משום דלסומכוס מבעיא ליה, ולית הלכתא כוותיה. ולי נראה דיש נפקותא גדולה בבעיא זו, דמתוך בעייתו משמע דפשיטא ליה כח כחו ככחו דמי לכולי עלמא, ולרבנן משלם על כח כחו חצי נזק כמו על כחו, ומבעיא ליה אי סומכוס גמר הלכתא דצרוּרוֹת לכח כחו לחצי נזק, כמו לרבנן כחו, או דלמא לא גמר הלכתא כלל, ואף על כח כחו משלם נזק שלם. אבל הא לא מיבעיא ליה אי גמר הלכתא ומוקי לה בכח כחו ולחייב חצי נזק, ואע"ג דמן הדין פטור דכח כחו לֹא כְּגוּפוֹ דמי. דבהא ליכא לאיסתפוקי, דפשיטא דהלכתא לגרועי תשלומין אתא, ולא לחייב במקום שראוי לפטור. ◦ ומשום הכי לא קאמר לעיל (יז:) לא דכולי עלמא כחו לֹא כְּגוּפוֹ דמי, וחצי נזק צרוּרוֹת הלכתא גמירא לה דמשלם חצי נזק. משום דפשיטא ליה דהלכתא לגרועי אתא, כדאמרין גבי סוכה (סוכה ו:) אתאי הלכתא וגרעתא לשלישית ואוקימתא אטפח. וקורב לענין זה מצאתי בפי' הר"ז הלוי ז"ל. ובשמעתין דכלב שנטל חררה (דף כב. כ"ה ור' יוחנן [ביח]) לא פירשו התוספות כן.

קטז

והענין בזה כתב בישמח משה על פי דברי הארז"ל דתורה שבכתב הוא מושרש הדין, ותורה שבע"פ מושרש החסד, ולכן בהלכה למשה מסיני שהוא בחינת תורה שבע"פ, בא תמיד להקל, כיון שהוא מצד החסד

שטייט אין ישמח משה^ל, - דער ישמח משה [אין] סוף פרשת אמור דאכט זיך מיר, דאָרט ביי [דרושי] סוכות איז עס^ל, - זאָגט דער ישמח משה פאָרוואָס איז דער פֿלל [אזוי, דהלכתא לאקולי אתיא].

זאָגט ער^ל, ווייל דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך אז תורה שפכתא איז דין, און תורה שבעל פה איז חסד, [און] אז ס'איז חסד [הלכה כזו שלא נמסרה למשה רק בעל פה], קומט עס מקיל זיין. אזוי זאָגט ער.

^ל דברפרשת אמור איתא שם בישמח משה כמה דרושים ממה שדרש בימים נוראים וסוכות.

^ל בישמח משה סוף אמור (ד"ה בילקוט סוף איוב): בילקוט סוף איוב (רמז תתקכ), א"ר לוי, כל מי שמקיים מצוה סוכה בעולם הזה, הקב"ה מושיבו בסוכה של ליתן לעולם הבא, את מוצא בשעה שבאו יסורים על איוב, עמד וקרא תגר על מדת הדין ואמר מי יתן ידעתי ואמציא וגו' אדעיה מלים יעניי (איוב כג, ג-ה), אמר לו הקב"ה הרי עורו של ליתן עשני עתיד לעשות לצדיקים לעתיד לבא, אם חסר ממנו מטלית אחת יש לי למלאות, שנאמר (שם מ, לא) הִתְמַלֵּא בְשָׁכוֹת עוֹרוֹ, עד כאן דבריו. והוא פליאה נשגבה. ונ"ל על פי מה דאיתא בספר קהלת משה בשם הגאון מו"ה זלמן מאוסטרא, על המדרש פליאה לא נתקרה דעתו של איוב ביסורים, עד שראה בסכת בסכת בסכות ג' פעמים. על פי מה דאיתא בגמרא בבא קמא (ד'י:), תרגולו שהיה מפרית ושיכר כלים ברוח שבכנפיו, סומכוס אומר משלם נזק שלם, וחכמים אומרים חצי נזק, ומסיק בשלמא סומכוס סבר כחו כגופו דמי, וזהו רגל, מועדין מתחילתן ומשלם נזק שלם, אלא רבנן מאי טעמא, אי כחו כגופו דמי, כולו נזק בעי לשלומי, ואי לא כגופו, לאו כלום הוא. ומסיק לעולם כחו כגופו דמי, ובדין הוא דבעי לשלם נזק שלם, אלא דצרוורות היא, ורחמנא אמר צרוורות הלכה למשה מסיני הוא וחצי [נדצ"ל 'בחצי' נזק]. והקשה האשר"י ז"ל למה לא אמרה הגמרא לעולם כחו לאו כגופו דמי, והא דמשלם חצי נזק, משום דצרוורות הלכה למשה מסיני והלכה למשה מסיני חצי נזק. ותירץ דזה ידוע דכל הלכה למשה מסיני הוא לגרע, היינו לקולא, נמצא אי אמרין כחו כגופו דמי, וצריך לשלם נזק שלם, בא הלכתא לגרע ולקולא על חצי נזק, אבל אי אמרין כחו לאו כגופו דמי ופטור לגמרי, נמצא יבא הלכתא להוסיף. אבל מנא ליה זה דהלכתא בא לגרע, מן בסכת בסכת, שנים כהלכתן והשלישית אפילו טפח (סוכה ו:), ומסיק שם בגמרא דכולי עלמא הלכתא לגרע. והנה ידוע דבנים נקראו כחו, באי כחו, ואיתא בזהר (ח"ב דף לז). דאיוב נלקח על שלא מיחה בבניו שעשו משתה, והנה איוב סבר היה שכחו לאו כגופו, והיה מבעט ביסורים כי למה ילקח בשביל בניו, עד שראה בסכת בסכת בסכות, דמשם מוכח דכחו כגופו דמי, נתקרה דעתו ודוק, עד כאן דבריו.

והנה הענין דהלכתא ודאי לקולא אתי, הוא על פי המבואר בכתבי האר"י זצוק"ל דתורה שבכתב הוא דין, ושבעל פה הוא רחמים. ולכן כפי הכתוב הוי חומרא, והוא כפי שורת הדין הגמור, אבל תורה שבעל פה מצד רחמים, וכו'. ועל כן אף שיוצאין בסוכה שאין שלימה בדפנותיה, היינו כפי ההלכתא דהוא מצד הרחמים לקולא, דיוצאין אף בזה, אבל כפי שורת הדין הוי בעינן שלימה, ולכן השכר הוי כפי הדין שלם, דאם לא כן הרחמים הוי לרעה. אבל אם גם כפי הדין הוי דלא בעינן שלימה, גם השכר הוי כן. ועל פי זה יתבאר הילקוט הנ"ל, אמר לו הקב"ה וכו' הוי עורו וכו' אם חסר ממנו מטלית אחת יש לי למלאות, ולמה זה, הרי סוכה לא בעינן דפנות שלמות, והוא השכר של הסוכה כמבואר בדברי ר' לוי לעיל. אלא ודאי דמן הדין בעינן שלימה, וההלכתא לקולא אתא, וכיון דההלכתא לקולא אתא, אם כן ממילא מוכח מהא דצרוורות דכחו כגופו, אם כן בחנם אתה קורא תגר. והבן כי נכון הוא בס"ד.

ובעמדי במקלות לבשר צדק בקהל רב בהושענא רבה, הארתי בזה, ואמרתי כי מזה תבין כמה גודל רחמיו ית"ש עלינו, כמה שהורה במצות יום טוב זה דהלכתא לאקולי אתא, להורות דהגם שבכתב הוי דין, בעל פה הוא רחמים. הכי נמי אפילו אם ח"ו מה שנכתב בכתב בראש השנה ויום כפור הוא דין, מכל מקום הפקידה לשלוחי הדין בעל פה, כעת ראוי להיות ברחמים. ועוד מורה על עומק רחמנותו יותר, על דרך משל מלך ששם טעם בכמה וכמה דברים להעושה כן נתחייב כן וכך, והעושה כן נתחייב כן וכך, וכן ענינים הרבה כזה. והנה דתא דמלכא מחצאין, לכל ישא פני גבר יתיב מי שיהיה. והנה לאחר זה באו עדים והעידו על בניו של המלך כי עברו על אלה הפקודים זה בכה וזה בכה, וכאשר נחתך הדין עליהם כפי משפטו אשר חרץ, כי כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך אין להשיב, אז התחיל צועק ובוכה, ואמרו לו אדונינו המלך למה זה אתה צועק ובוכה, הלא כן משפטיך אתה חרצתה. והשיב איך לא אבכה, הלא כל מה שיעשה לאחד מבני, הוי כאלו נעשה בי בעצמי ואיך אתאפק, והנה אחר דבריו של המלך מי יעז מצחו לשלוח ידו לנגד אחד מבניו, הלא הוי בודאי כאילו הרים ידו בהמלך עצמו, עד כאן המשל. והנמשל מוכן, דבין כך ובין כך קרוים בנים (קידושין לו:), ועמו אגבי בצרה כתוב (תהלים צא, טו), וכל הנוגע ביהודי כאלו נוגע בבבת עינו כביכול (גיטין נז:). והנה ישראל נקראו

ק"ו

ואפשר לומר ביאור בזה גופא, למה תורה שבכתב הוא דין, ותורה שבע"פ הוא חסד. לפי שתורה שבכתב הוא התורה שקדמה לעולם, והרי מתחילה עלה במחשבה תחילה לברוא העולם במדת הדין. אבל תורה שבעל פה עיקרה הוא על ידי החכמים שהם לאחר הבראיה, כשכבר הקדים הקב"ה מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, ועל כן הוא משורש החסד

קאן זיין, מ'קען אפשר זאגן אַ הַסֵּבֶר, פֿאַרוואָס תּוֹרָה שֶׁבְּכֶתֶב איז דִּין, און תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה איז חֶסֶד.

ווייל מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במידת הדין^ל. [און] די תּוֹרָה איז דאָךְ קִדְמָה לַעוֹלָם שטייט דאָךְ^ל, [והיינו] תּוֹרָה שֶׁבְּכֶתֶב [שהיא] אַשׁ שְׁחוּרָה על גְּבִי אֵשׁ לִבְנֵה איז קִדְמָה לַעוֹלָם^ל, [וואָס] דעמאָלטס איז נאָכנישט געווען קיין חֶסֶד, [דמדת החסד היא רק] פֿון שְׁעַת 'עֲשִׂיָּה' אָן, [שהרי] קודם שטייט (בראשית א, א) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, און [נאָכדעם שטייט] (שם ב, ד) בְּיוֹם 'עֲשׂוֹת' איז שוין געווען ה' אֱלֹקִים^ל, האָט מען מִקְדִּים געווען דעם שֵׁם הוי"ה, דעם שֵׁם הַרְחָמִים, [וזה היה] בְּיוֹם 'עֲשׂוֹת', ממילא 'פֿאַר' בְּרִיאַת הָעוֹלָם איז דאָךְ נישט געווען [בחינת החסד].

אַבער תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה האָט דאָךְ נישט געקאָנט קומען אין הַתְּגַלּוּת נאָר דורך די חֲכָמִים [און] דורך מֹשֶׁה רַבֵּינוּן. [און] אפילו ס'איז אויך געווען פֿון פֿריער, אַבער ס'איז נאָכנישט צושטאַנד געקומען, דער גִּמְרֵי איז הערשט געווען דערנאָך. ממילא איז דאָךְ עס גִּמְרֵי געוואָרן ווען ס'איז שוין געווען חֶסֶד בַּעוֹלָם, דעמאָלטס איז עס שוין אויף אַ יסוד פֿון חֶסֶד.

ק"ח

ובזה יבואר החילוק שבתוכחות, דבראשונות שהם מפי הקב"ה, הוי תורה הקדומה לעולם, ולכן הוא יותר בחינת דין, אבל בשניות שנאמרו ע"י משה, הרי היא כעין תורה שבע"פ הממוזג בחסד ורחמים, ובראי לכפרה הם באים, ושייך 'לברך' עליו

דאָס קען זיין איז דער פֿשט.

די ערשטע קְלָלוֹת, אַז ס'איז נאָר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא [היא בבחינת תּוֹרָה שֶׁבְּכֶתֶב שקדמה לעולם, וואָס] דעמאָלטס איז נאָכנישט געווען [חֶסֶד, ולכן] איז עס בלויז דִּין, איז

בנים, וכחו, כמבואר בפסוק וַיִּפַּח בְּאַפִּיו (בראשית ב, ז), כביכול כל הנופח מעצמותו הוא נופח, וכמו שהבן נמשך ממוח האב, ככה ישראל נמשכו כביכול ממוח מחכמה עילאה, על כן הראה במצות יום טוב זה להלכתא לאקוליא אתא, וממילא מוכח דכחו כגופו, ואם כן מי זה אשר ירים יד במלך כביכול ח"ו, והבן. והנה בן נקרא מי שְׂבָן והבין איך רע ומר עזבו את אלקיו, ומתחרט ושב, ועתה הנה העת והעונה וכו', בְּנֵי עֲשׂוֹ תשובה כל זמן ששערי תשובה פתוחין, הלא אמרו רז"ל (ברכות י:) אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם וכו', היינו אפילו נגזר ח"ו בראש השנה ויום הכיפורים שישלוט בו חרב מלאך המות, אל ימנע עצמו מן הרחמים וכו'.

^ל וכמובא הלשון ברש"י בראשית (א, א) 'ע"פ בראשית רבה יב, טו]: [בְּרֵאשִׁית] בָּרָא אֱלֹקִים. ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מִדַּת רַחֲמִים ושתפה' למדת הדין. והיינו דכתיב בְּיוֹם 'עֲשׂוֹת' ה' אֱלֹקִים' אָרָץ וְשָׁמַיִם.

^ל בגמרא פסחים (נד,): תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן, תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח. תורה, דכתיב (משלי ח, כב) ה' קִנְנִי רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ [פירש"י: רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ. קודם לשאר דרכים, והא דאמרן לעיל הִכְתֵּב בערב שבת, בכתבן של לוחות, וזו היתה כתובה מתחילה באש שחורה על גבי לבנה] וכו'.

^ל כלשון רש"י בפסחים (המובא לעיל בסמוך). - וכמבואר בתנחומא בראשית (סימן א): בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, זש"ה (משלי ג, יט) ה' בִּחְכָמָה יִסֵּד אָרֶץ, וכשברא הקב"ה את עולמו נתייעץ בתורה וברא את העולם, שנאמר (שם ח, יד) לִי עֶצָה וְתוֹשִׁיָּה אֲנִי בִּינָה לִי גְבוּרָה. והתורה כמה היתה כתובה, על גבי אש לבנה באש שחורה, שנאמר (שיר השירים ה, יא) קְרוּצוֹתַי תִּלְתְּלִים שְׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב, מהו קְרוּצוֹתַי תִּלְתְּלִים, על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות. - וברש"י שיר השירים (ה, טז): שְׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב. על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה.

^לבגמרא תענית (כא): אמרו עליו על נחום איש גז, שהיה סומא משתי עיניו, גידם משתי ידיו, קיטע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין, והיה מוטל בבית רעוע, ורגליו מטות מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו

געזאגט אויף אַלעמען גַם זױ לטובה. אַלע רעות וואָס ס'איז געווען, האָט ער אַ קוק געגעבן [און געזען ווי] ס'האָט זיך אויסגעלאָזט [אז] ס'איז געווען גרויסע טובות^ט.

קב

און דער רבינו יונה זאָגט^מ אַן אנדערע בחינה. דער רבינו יונה זאָגט אַז איבערדעם דאָרף מען זיין חייב אָדס לְכַרְךָ עַל הָרָעָה, ווייל ס'קומט לְכַפֶּרֶת עוֹן, מ'ווערט נְתַכְפֵּר די עוֹנוֹת. אַזוי זאָגט דער רבינו יונה.

קב

ומצינו במדרש, שהיו שמחין ביסורין במטובה, שאילו הוא בטובה כל ימיו אין נמחל לו עון שבידו, אבל ביסורין נמחל לו העון

ס'איז גאָר דאָ אַ מדרש דאָ ערגעץ^{מא} אין סוף כי תבוא, זאָגט ער [אז] מ'זאָל זיך גאָר פרייען מיט די יסורים חלילה, וואָרן מיט בְּרָכוֹת איז אַלץ פאַרקערט, דאָס איז נישט לְכַפֶּר עוֹן, נאָר חלילה יסורים זענען מְכַפֵּר.

קב

[ובדברי היערות דבש צריכין להעיר, דאָף דבראי דבכל מין יסורים יש כפרת עון, ולא לחנם ולריק הוא. אבל הכוונה דכשהוא בא בהשגחה ומדה כנגד מדה, הוא מכפר העון לגמרי, משא"כ כשהוא במקרי המכע עדיין לא נגמרה כפרתו בזה. וכעין שמצינו במי שנתחייב חטאת ואשם, דשניהם מעכבין הכפרה, וכל אחד מהם מכפר רק במקצת]

נאָר דאָ, וואָס דער יערות דבש זאָגט^{כח} [אז] לְכַפֶּרֶת עוֹן איז דאָךְ נאָר דעס וואָס ס'קומט בְּהִשְׁגָּחָה. לעולם דאָס איז דאָךְ שווער צו זאָגן. [שהרי לכאורה] ווי קען דאָס זיין, אפילו ס'קומט מִיַּד מְקַרָּה [הטבע, אָבער] אַז ס'קומט יסורים [איז שווער צו זאָגן אַז דאָס] זאָל זיין בְּחִנָּם, ס'זאָל נישט מְכַפֵּר עוֹן זיין. נאָר קאָן זיין [דכוונת היערות דבש לומר כי] ס'איז 'נישט אַזוי שטאַרק' מְכַפֵּר עוֹן, אִינוּ דוֹמָה [לכפרת העון כשהיא באה בהשגחה].

פונקט אַזוי ווי ווען מ'דאַרף אַן אָשם, און מ'ברענגט [אויך] אַ חֲטָאת [וכגון במצורע שנטהר שצריך להביא אשם וחטאת, או נזיר שמביא חטאת ואשם, דשניהם הם מכלל הכפרה, און] ס'איז נישט [נגמרה כפרתו עד שיביא שניהם]^{מב}.

נמלים [פירש"י: שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה, מפני שהיה גידם, ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזרוקן] וכו'. ◦ ואמאי קרו ליה נחום איש גַם זו, דכל מילתא דהוה סלקא ליה [כל המאורע לו, אפילו רעה], אמר גַם זו לטובה. זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר, אמרו מאן ייזיל, ייזיל נחום איש גַם זו דמלומד בניסין הוא וכו'.

^ט וכעובדא המובא להלן בגמרא תענית שם, ואכמ"ל.

^מ בפ"י רבינו יונה על הרי"ף (ברכות מד: מדפי הרי"ף): מתני' חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו'. כמו שמברך על הטובה בשמחה ובטוב לבב, כך יש לו לברך על הרעה בשמחה, ולקבל מוסר הבורא בסבר פנים יפות, ויחשוב כי הפל כְּפֶרֶת עוֹנוֹתָיו.

^{מא} עיין קצת מזה בתחומא ריש נצבים (סימן א), ובילקוט שמעוני שם (רמז תחקמ) בענין התוכחה דכי תבא. אבל עיקר הענין הוא בילקוט שמעוני ואתחנן (רמז תתלו): רבי עקיבא אומר אם נאמר כָּכָל נִפְשֶׁךָ, קל וחמר כָּכָל מֵאֲדָךְ, אלא בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, בין במדת הטוב בין במדת הפורענות וכו'. ◦ ועוד יהא אדם שמח ביסורין מבטובה, שאילו אדם בטובה כל ימיו, אין נמחל לו עון שבידו, ובמה נמחל לו, ביסורין. ר' אליעזר בן יעקב אומר, הרי הוא אומר (משלי ג, יב) כי אֵת אֲשֶׁר יִצְחָק וְכָאֵב אֵת בֶּן יִרְצָה, מי גרם לבן שיתרצה לאב, הוי אומר אלו יסורין. ◦ רבי מאיר אומר הרי הוא אומר (עקב ח, ה) יִרְדְּעָתָּ עִם לְבָבְךָ כִּי כִּפְשֶׁךָ יִסֵּר אִישׁ אֵת בְּנוֹ וְגו', ולבך יודע מעשים שעשית, ויסורין שהבאתי עליך, שלא כנגד מעשיך הבאתי עליך יסורין. רבי יוסי בר' יהודה אומר, חביבין יסורין ששמו של הקב"ה חל על מי שיסורין באין עליו, שנאמר (שם) ה' אֱלֹהֶיךָ מִסְרְךָ וכו'.

אז דער בורא פל עולם'ים שיקט בהשגחה, שיקט ער דירעקט צי דעס וואָס האָט דעם כח (הכפרה, בדרך) מדה פנגד מדה^{מב}, [אז] ס'זאל מְכַפֵּר עוֹן זיין. אָבער ווען ס'קומט פֿאַר איינעם מידי מקרה (הטבע), מ'קען נישט זאָגן אז ס'נעמט נישט עפעס אַראָפּ פון די עֲוֹנוֹת, (שהרי) ס'איז נישט פֿאַרהאַנדן (שלא יכפר מאומה, אמנם) על כל פנים ס'איז נישט אזוי (שטארק) מְכַפֵּר, ס'איז נישט 'דער' (זעלבער) כח ווי דעס וואָס ס'קומט בהשגחה פון הקדוש ברוך הוא, ס'זאל אזוי מְכַפֵּר עוֹן זיין.

קבה

ועכ"פּ פי האמור מוכן מה שאמרו דבשניות מותר להפסיק
'ולברך', דיש סוגי פורענות השיך גם 'לברך' עליהם

על כל פנים יהיה איך שיהיה, קאָן זיין דאָס איז דער חילוק פון די ערשטע (תוכחה, שמבואר בגמרא דרך) דאָרט איז אין מְפַסְקִין.

קבו

אלא שמכל מקום כבר כתב הרמב"ם והשו"ע, דעת המנהג שלא להפסיק אפילו בשניות. ולדרכינו יש לומר הביאור בזה, דמחמת אריכות הגלות שניתוספו עוד עונות, יש לנו לחוש דשמא כבר נרמז בזה גם פורעניות כאלו שהם במקרי הטבע, שאין ראוי לברך עליהם. אבל הגזירה עצמה שנגזרה מתחילה עבור עונות הראשונים, היתה באופן שהעונות בא בהשגחה, ולכפרת עון, ולזה מעיקר הדין אמרו בגמרא דמותר להפסיק ולברך [נגר] פונדעסטוועגן שטייט דאָך - דער רמב"ם זאָגט^{מד}, און דער שלחן ערוך^{מה} - [אז] היינט איז דער מנהג, אז ביי די צווייטע איז מען אויך נישט מְפַסְקִין. [כאָטש] ס'שטייט נישט געמאָלדן אין די גמרא.

[און] קען זיין (העצם בזה לדרכינו), וואָרן דורכן אונדז הגלות איז אריינגעמישט דערינען [אויך] אַזעלעכע עֲוֹנוֹת (וואָס) ס'איז דאָ - השם ישמרינו - אַזעלעכע מִינֵי עוֹנֵשִׁים וואָס זיי קומען פון די מְקָרִים^{מו}.

[וועל כן] כאָטשיג מִשֶּׁה מְפִי עֲצָמוֹ אַמָּרם און ער האָט עס מְמַתִּיק געווען. אָבער ס'איז יצאו מה שִׁיצְאוּ וּעֲדִיין בֶּן דָּוִד לֹא בָּא^{מז}, עֲוֹנוֹתֵינוּ הָאֲרִיכוּ קִצּוֹ^{מח}, [כאָטש] ס'האָט

^{מב} ועיין במשנה דכריתות (ט). לענין אם נתנגע בין אשם לחטאת, אם צריך עוד קרבן חטאת שני, כשיטהר מנגע השני. וכן בניור שננטא [שמביא חטאת ואשם, אלא שהמצורע מביא האשם קודם, משא"כ בניור], עיין בגמרא נזיר (יח:) בענין הביא חטאתו ולא הביא אשמו. [וכיוצא בזה מציו לענין קרן וחומש, באשם גזילות, דגם התשלומין הוא מכלל הכפרה כמבואר בגמרא בבא קמא (קי: קיא), ושניהם מעכבים הכפרה, ורק החומש לא מעכב. וכמו כן באשם מעילות, שיש בו תשלומי קרן וחומש, וגם קרבן אשם].

והכוונה כאן לענינינו, דבאמת אין לך יסורים שאינם מכפרים עון, אלא דכשהוא בא בהשגחה בדרך מדה כנגד מדה, מתכפר העון לגמרי, וכמו שאמרו בגמרא יומא (פג:) בענין ד' חילוקי כפרה, דיש שתשובה תולה ויסורים ממרקים. וכן אמרו בגמרא ברכות (ה.) כי יסורים ממרקים 'כל' עונותיו של אדם. אבל כשכא היסורים על ידי שנופל תחת מקרי הטבע מחמת סילוק ההשגחה, אז לא נגמרה כפרתו בזה, אף שהיא ג"כ מכפרת קצת.

^{מג} וכבואר בגמרא סנהדרין (ז:) שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, שנאמר וכו'.
ובמשנה סוטה (ג:ח) במדה שאדם מודד, בה מודדין לו וכו'.

^{מד} ברמב"ם (תפלה יג, יז): קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהן, אלא אחד קורא אותן ומתחיל בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק שלאחריהם, וקללות שבמשנה תורה אם רצה לפסוק בהן פוסק. וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן, אלא אחד קורא אותן.

^{מה} בשלחן ערוך (או"ח תכח, יז): קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהם, אלא אחד קורא כולם, ומתחילין בפסוקים שלפניהם ומסיים בפסוקים שלאחריהם. אבל קללות שבמשנה תורה יכולין להפסיק בהם, ואף על פי כן נהגו שלא להפסיק בהם.

^{מו} ועיין באורח ברמב"ן כי תבוא (כח, מב), דהתוכחה השניה קאי על גלות זה האחרון, משא"כ בתוכחה הראשונה דקאי על גלות בבל.

^{מז} כלשון המבואר בגמרא סנהדרין (יז). ועבודה זרה (ט): תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי עלמא נפירש

שוין לאנג געברויכט צו זיין די גאולה [לולי שהוסיפו עוד עונות].
[וכעין] אזוי ווי דער רמב"ן זאגט^ט, אין מצרים איז 'צוגעקומען' דרייסיג יאר
[בנוסף להגירה של ת' שנה] דורך די עונות, די 'שפעטערע' עונות.
[וממילא בדורות האחרונים] איז שוין אריינגעמישט [הוספת עונות האחרונים], איבערדעם
איז מען שוין נישט מפסיק [גם בתוכחה השניה], ווארן מקען דאך שוין נישט וויסן
זיכער [אם היא מכפרת עון לגמרי].
אבער בדרך כלל איז אבער [דבתוכחה השניה] דארטן ליגט מרומז אלעס [בדרך רחמים
וחסדים].

קבו

אבער דער אמת על פי פשוט, איז דאס געווען דער חילוק. דעס וואס ס'איז דער
הקרח געווען [העונשים, באופן] אם לא תשמעו, וואס ס'איז געווען די גזירה פון פריער,
[דאס] איז דורך אן המתקה.

קבח

התחלת ישוב קושיא ב, עם ישוב קושיא א [באופן שני]

והיוצא מזה דהקללות שבמשנה תורה, יש בהם טובה, שהם לכפרת העון לגמרי, וכן לפי שאחריתם הוא לטובה,
כי הגלות צורך הגאולה. ולעתיד יתחפר הכל לברכה. [וכן הוא גם לענין ה"א אורוים דמיייר ביה הפסוק כאן]

יהיה אין שיהיה, אבער דער סוף דערפון [מהגלות ותוכחות], איז דאך עס מכפר עון

רש"י: ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים, כמנין ימי השבוע, וביום השביעי שבת, ובשבעת אלפים נוח לעולם. שני
אלפים תורה [שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תורה בלא תורה], שני אלפים תורה [בלא ימות המשיח], שני אלפים
ימות המשיח, בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שצאנו מהן [יצאו משני אלפים אחרונים מה שיצאו, ומשיח לא בא].

^{מח} מלשון הפייטן בסליחות למוסף יום כיפור שאומרים לאחר סדר העבודה: אשרי עין ראתה תמידים קרבים.
בשער בת רבים. הלא למשמע און דאכא נפשנו: אכל עונות אבותינו החריבונו. וחטאתינו האריכו קצו וכו'.

^{טט} ברמב"ן בא (יב, מב) [בביאור ענין הפסוק (שם, מא) ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו'] יצאו כל צבאות ה' מארץ
מצרים: ועוד אני אומר, כי הפשט המחזור מן הכל הוא, שנאמר כי הגזירה היתה ארבע מאות שנה מן היום
ההוא, כאשר הזכרנו. והשלשים שנה האלו, הם תוספת עליהם בעון הדור ההוא. כי אם נגזר על האדם בחטאו
גלות ועניו שנה או שנתיים, והוא יוסיף על חטאיו פשע בהם, יוסיפו עליו שבע על חטאיו, וגלות ויסורין
כחנה וכחנה, שאין ענשו הראשון הבטחה לו שלא יענש בעון שיעשה. והנה היה על אברהם אבינו גזירה שיהיה
יורעו גר בארץ לא להם ארבע מאות שנה, ושלא ישובו הנה עד דור רביעי, כי לא שלם עון האמר, ולא היתה לו
הבטחה רק באחריו כן יצאו ברבש גדול, והוא מיד, או מופלג כמה. וגם הוא על תנאי, כמו שאמר וגם את הגוי
אשר יעבדו יין אנכי ואחריו כן יצאו ברבש גדול, שיעמיד בדין את הגוי אם עשו כראוי לישראל לפי מעשיהם,
ולפי הנגזר עליהם. ועוד, שאין שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה, אלא במקום שבועה. • ומן הידוע שהיו
ישראל במצרים רעים וחטאים מאד, ובטלו גם המילה, דכתיב (יחזקאל כ, ח) וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש
את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפף חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים וגו',
וכתיב (יהושע כד, יד) והסירו את אליהם אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה', ועל כן ארץ
גלותם שלשים שנה. והיה ראוי שיתארך יותר, אלא שצעקו והרבו תפלה, וזה טעם ויאנחו מן העבדה ויזעקו
ותעל שועתם, וישמע אלקים את נאקתם (שמות ב, כג-כד), ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי (שם ט, ט), וכתיב
(תבוא כו, ז) ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קלנו ויבא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו, כי לא היו
ראויים להגאל מפני הקץ שבא, אלא שקבל צעקתם ונאקתם מפני הצער הגדול שהיו בו, כאשר פירשתי בסדר
ואלה שמות (ב, כה). • ולמה יהיה קשה על הראשונים לפרש כי נתארך גלותם על הקץ שלשים שנה, והנה
נתארך עליהם ארבעים שנה בחטא המרגלים, כי כל הארבעים שנים ההם היה להם ענוי, כמו שאמר (עקב ח, ב)
וזכרת את קל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך, וכתיב (שם, א) ויענך וירעבך,
והיה להם גלות שלימה בארץ לא להם, רק לנחש שרף ועקרב, ולא נתקיים להם ודור רביעי יושבו הנה, כי
בארבעים שנה נתחלף הדור ההוא בודאי שכבר נולד. אבל החטאים גרמו הכל. • ואפשר שהיה זה סבת בני
אפרים שיצאו שלשים שנה קודם לביאת משה רבינו, וכמו שהזכירו רבותינו (סנהדרין צב, ב), כי הם מנו ולא טעו,
ועונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה, כב), והקב"ה ימחול לנו על כל חטא ושגיאה.

[בכל אופן]¹. און דאָס גלות איז צורף הגאולה², און מ'קוקט צום סוף אויף ווייטער (על הגאולה העתידה, שאז יראו שגם הקללות הם לברכות, ושכל הצרות היו אחריתם לטובה)³.

קבט

וזה נרמז גם כן בלשון 'ראה', שביארנו לעיל שהוא לשון ראייה למרחוק.
דאס צופין למרחוק רואין שהם ברכה וקללה, דגם בהקללה מונח בו ברכה

איבערדעם דאָס איז די זעלבע זאך, [דעס] וואָס מ'האָב מיר דאָ אָנגעהויבן (באות צב), [ראַה איז דאָך טייטש מ'זאָל קוקן ווייט, אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט (שם)].
און די זעלבע זאך איז ביי די ברכה וקללה, [שגם הקללה מונח בו ברכה]. איבערדעם זאָגט ער ראַה [למרחוק], וועסטו זען ברכה וקללה, [אַז] אין דער קללה ליגט אויך אַ ברכה, [ווייל] דער סוף [איז אַז] ס'איז מכפר עון, [ושרואין שהיא בבחינת] גַם זו לטובה.

קל

ישוב קושיא ח-ז

ומשמע זה אף דבתורת כהנים אין מפסיקין בקללות, אבל במשנה תורה מותר להפסיק ולברך
[און] איבערדעם איז [דער] אַין מפסיקין, אַין מפסיקין נאָר דאָרטן [בתוכחה הראשונה], אָבער דאָ נוצט עס יאָ [לכפרת עון, ולכן מותר לברך עליו].

קלא

ולכן שפיר הביא לכאן המדרש ענין שאלה זו אם מפסיקין בקללות. ושהת"ק סבר דאין מפסיקין כלל, אבל רבנן אמרי דהקללות הם לטובה, ולכן בשניות מותר להפסיק ולברך. וזה נשמע שפיר מענין הכתוב ראה אנכי וגו', שביארוו כדלעיל

איבערדעם דאָס קאָן זיין [מיט דעם] דאָס איז מקושר דאָ דער פֿשט [הכתוב, עם דרשת המדרש שבקושיא ח-ז].

[שמתחיל בדברי התנא קמא] אַז די זאָגן אַמאָל [אַז] אַין מפסיקין בקללות.
און די 'רבנן' זאָגן ניין, לא לרעתכם [נתתי לכם הקללה, אלא להודיעכם] דרך 'הטובה', כדי שיטלו שָׂכר, [והכוונה שהרי ניתנו לכפרת העון בשלימות], און אַז ס'איז מכפר עון, דערנאָכדעם שוין גיט מען נאָך 'שָׂכר' פאַר די יסורים, [און] פאַר די קללות.
[וכלשון רש"י] שְׁהָרִי 'הקללות וה'יסורים' מַצִּיבִין אֶתְכֶם לַפְּנֵי, זאָגט דאָך רש"י⁴ [בפסוק] אֶתֶם נֹצְבִים הַיּוֹם.

¹ ועל כן מצד הדין שייך לברך עליו, וכדרך שכתב הרבינו יונה (לעיל אות קכב), בענין חייב אדם לברך על הרעה.
² רבינו היה רגיל להזכיר לשון זה בשם השל"ה הק'. ועיין בזה בשל"ה הק' (תורה אור, פרשת מסעי) שהאריך בענין הגליות, וכתב בתוך הדברים: כי הגליות גורמים גאולה גדולה לעתיד, מחמת הזיכור. כאשר כתבתי לעיל בפרשת בלק ובפרשת פנחס, והארכתי בדרושים של מטות ומסעי ודברים שכתבתים בילדותי בקונטרס בפני עצמו, ותמצאם במסכת תענית שלי בענין אבילות תשעה באב וכו'. גם גלות ישראל שפזרם הקב"ה בעולם זה היה לטובה, כביכול טוב לדידיה להקב"ה, וטוב לישראל, וכהא דאיתא במסכת פסחים (פז:): א"ר אלעזר לא הגלה הקב"ה את ישראל בין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים וכו'. הרי הפיזור וגירושם כעין שכתבתי בענין פיזור וגירוש אדם הראשון. ועל כן אמר מוצאי־הם למסעי־הם, ומסעי־הם למוצאי־הם, כי הם מוסיפים גרים, שלעתיד יחזרו גם כן לקדושת ארץ ישראל.
ושם בשל"ה במסכת תענית (בדרוש לפרשת מטות) האריך בענינים אלו, ומסיים שם בזה"ל: זהו כלל הגליות, שהם לתכלית הגאולה, ועיקר סוד הבריאה.

³ ועל כן ג"כ שייך לברך עליו, וכדרך שכתב הרמב"ם (לעיל אות קכ), בענין חייב אדם לברך על הרעה.

⁴ ברש"י נצבים (כט, יב): ומדרש אגדה (תנחומא שם, סימן א), למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שנים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקן פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל

[ווייל] אז דאָס איז מִכְפֵּר עוֹן, איז עס מציבים אתכם לפניו, דורך די יסורים האָט מען גאָרדעם שְׂכָר.

[וזהו שרבנן אמרי] להודיעכם הדרך הטובה, [און] אז דו וועסט בוחר זיין [בדרך הטובה ולשוב בתשובה] וועט מען האָבן שְׂכָר, [און] דאָס איז נישט לְרַעְתָּכֶם. [און] איבערדעם איז יאָ מעגליך [להפסיק ולברך גם על הקללה שבכי תבוא].

קלב

ישוב קושיא ג, עם המשך ישוב קושיא ב

ויוזן גם כן מה שאמר ר'אחא 'אנכי' נתן לפניכם, וקאי על משה, והכוונה שכיון שמושה הוא שאמר, הם כבחינת תורה שבע"פ ונמתקו בחדס ורחמים

דאָס איז דער פֿשט ר'אחא 'אנכי' נתן לפניכם [וואנכי הכוונה על משה^{יג}, אז] 'איך' גיב עס ענק [שהיא כבחינת תורה שבעל פה, ולכן] איז עס מיט אַן הַמְתָּקָה [של חסד], כאָטשיג ס'איז [אויך] פון הַשֵּׁם יְתִבְרַךְ די אַלע פֿסוקים [שבתוכה, און פון] די י"א ארורים, אָבער זאָלסטו וויסן 'אנכי', איך גיב עס, און דאָס גייט דאָ מיט אַן הַמְתָּקָה, ס'איז [מכונה בלשון] מפי עצמו אמרם, ס'גייט שוין מיט אַן הַמְתָּקָה אַזוי ווי תורה שבעל פה.

קלג

וגם מסיים הכתוב שהם 'בִּרְכָּה וקִלְלָה', דבהקללה עצמו מונח בו ברכה וכדלעיל. וגם רומז להאחרית הטובה היוצא מהם לעולם הבא, ולעתיד לבא. וכרמזו שהביא דייטש לב דתיבת 'קִלְלָה' הוא ר"ת וְקָרַן כְּנִמָּת לִזְ לוֹ עוֹלָם תָּבָא

און דאָס איז בִּרְכָּה וקִלְלָה [שגם בהקללה מונח בו ברכה].

[ויעוד] ליגט אין דעם אויכעט [מרומז] אַזוי ווי ס'שטייט אין ייטב לבי^{יד} [דתיבת] 'וְקִלְלָה' איז ראשי תיבות [ו]קִרְן קִימָת לִזְ לוֹ עוֹלָם תָּבָא, [ורומז דרך] אויף 'דעם' עוֹלָם איז עס אַ קִלְלָה, אָבער אין דעם איז הקרן קיימת לעולם הבא, [וממילא] איז עס טאָקע 'בִּרְכָּה' וקִלְלָה, [ועל כל זה אומר] ר'אחא 'אנכי' נתן לפניכם הַיּוֹם.

קלד

ישוב קושיא ד - מתוך הדרוש

[ובזה מיושב גם לשון 'הַיּוֹם', וכדרך בעלי התוספות, דבא לאפוקי דרך הַיּוֹם נראה כקללה, אבל לעתיד לבא ולעולם הבא תהיינה מהקלות עצמן רק ברכות].

קלה

המשך ישוב קושיא ה-ז

איבערדעם ברענגט ער צי [במדרש] דעם [שאלה באם מפסיקין בתוכחות].

משה לפייסם אֶתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם, הרבה הכעסותם למקום ולא עשה אתכם קִלְיָה, והרי אתם קיימים לפניו. הַיּוֹם, כיום הזה שהוא קיים, והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם, וכך עתיד להאיר לכם, והקלות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו וכו'.

^{יד} וכן מבואר בתרגום יונתן (יא, כז): אָמַר מֹשֶׁה נְבִיאִי, חֲמוֹן דֹּאנָא מְסַדֵּר קְדָמִכּוֹן יוֹמָא דִּין, בִּרְכָתָא וְחִילוּפָה.

^{יז} בייטב פנים לפרשת זכור (אות ב): וזהו שאמר (תצא כג, ו) וְלֹא אָכָה ה' אֶלְקִיךָ לְשִׁמְעֵ אֶל בְּלָעַם וַיַּהַפֵּךְ ה' אֶלְקִיךָ לֵךְ, שהפך צירוף של אותיות לך, לבחינת 'כל' [על דרך שהביא שם לעיל מיניה עיי"ש]. וזהו [גם כן מה שממשיך הכתוב שם, שהפך ה'] אֶת הַקִּלְלָה, ראשי תיבות ה'קִרְן קִימָת לִזְ לוֹ עוֹלָם תָּבָא, לְבָרָכָה. ○ כמו ששמעתי לפרש ר'אחא אנכי נתן לפניכם 'הַיּוֹם בִּרְכָּה', היינו הפירות בעולם הזה, וְקִלְלָה' [ראשי תיבות] וְהִקְרַן קִימָת לִזְ לוֹ עוֹלָם תָּבָא.

וואָרן מַצֵּד הַדִּין [והסברא החיצונה] איז אַין מַפְסִיקִין (גם בשנייה. וכמו שהוא גם המנהג).
נאָר די רבנן קריגן אַז ניין, אַז ס'איז לאַ לְרַעְתְּכֶם, דער אָמֶת [איז] ס'איז לְטוֹבְתְּכֶם.
[וכמבואר גם בגמרא דבתוכחה השניה מותר להפסיק].

- [נאָר] פונדעסטוועגן פאַרלאָזט מען זיך נישט, און ס'איז 'דאָך' אַין מַפְסִיקִין (גם בשנייה מצד המנהג) ווייל מ'האַט מוֹרָא [שמא נתחייבו יותר] דורכן אוֹרְךָ הַגְּלוּת. -
אַבער אַין אָמֶת'ן העט מען [בשניה] שוין גיווען געמעגט מַפְסִיק זיין, ווי די רבנן זאָגן.

קלו

און דאָס איז געדרינגען פון דעם רֵאָה אָנְכִי, מ'זאַל קוקן ווייט [וועט מען זען ווי זיין]
זענען די קָלּוּת אויך בְּרֻכּוֹת [ומיושב קושיא ז].
איבערדעם ברענגט דאָ צי דער מדרש דאָ, די פֿלוגְתָא פון די צוויי [דיעות].

קלו

אַבער להלכה [ולמעשה], אף על פי כן טרועט מען זיך נישט, [און] ס'איז 'דאָך' אַין
מַפְסִיקִין, און ס'איז אַין מברכין.
און מ'פאַרלאָזט זיך [אַבער] אויפן אייברשטען אויף דעם 'רֵאָה' [למרחוק], שבאמת
הכל בהשגחה לכפרת העון, וכדברי רבנן.
[און] דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאַל העלפֿן אַז ס'זאַל שוין גענוג זיין [ולא נוסף לדאבה
עוד. וכבר יתקיים מה שנאמר 'מרחוק', וכדכתיב] אַרְאֶנּוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קְרוֹב (כלק כה, יז),
[ועתה כבר 'קרובה' הישועה לבוא, און] מ'זאַל מיר שוין זוכה זיין צו די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.

קלח

סיום התורה - בענין חודש אלול

דער צירוף [השם] פון ראש חודש אלול¹¹ [איז] וַצִּדְקָה תְּהִיָּה לְנֹי כִי (ואתחנן ו, כה).
[און] ס'שטייט דערנאָך 'נִשְׁמֹר' לַעֲשׂוֹת, [ולדרכינו הכוונה, אַז] מ'דאַרף האָבן
'שְׁמִירָה' [פון פאַראויס]¹².
קען זיין [שייכות לשון שמירה עם חודש אלול], וואָרן לעולם די יָמֵי תְּשׁוּבָה [בעצמם] איז
דאָךְ נאָר פון ראש השנה ביז נאָך יום כיפור, [די] עֲשָׂרֹת יָמִים, [און] אַלּוּל דערפריער
איז [נאָר] אַן 'הִכָּנָה' [לימי התשובה עצמן, ונמצא שחודש זה הוא] די בחינה פון 'שְׁמִירָה', דאָס
שטאַמט פון דעם 'שְׁמֹר' וְשָׁמַעְתָּ¹³, און דער 'רֵאָה' אָנְכִי [אַז] מ'זאַל קוקן 'ווייטער'
[וכדלעיל באות צב], [דמטעם זה] דאַרף מען האָבן אַ 'הִכָּנָה' מיט אַ חודש פריער.

קלט

[און] מיט דער הִכָּנָה [פון פאַראויס], העלפט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים [מיט] אַזעלעכע
יְשׁוּעוֹת וואָס ס'קומט נישט [לנו מצד הדין], וואָס מ'רעכט זיך גאָר [נישט דערויף, און] דער
בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים גיט שוין 'פאַראויס', אויף דעם אַרויף וואָס ס'וועט זיין ווייטער.
איבערדעם זאָגט ער 'וַצִּדְקָה תְּהִיָּה לְנֹי כִי' נִשְׁמֹר' לַעֲשׂוֹת.

¹¹ כמובא בבני יששכר (אלול א, א), ומקורו במשנת חסדים (אלול פרק א). ועיין עוד בבני יששכר (ניסן א, ג).

קמ

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עולָמים זאָל העלפֿן :
 ס'זאָל טאַקע זיין ראָה אַנכי, די אַלע פֿשטים.
 מ'זאָל זיין 'פאַרזיכטיג' אין קיום התורה וְהמצוות.
 [און] דער בורא פֿל עולָמים זאָל אונז אָפּהיטן [מכל קללה, ולהשפיע ברכות מראש].

בעונינו הרבים, דער דעת איז אזוי אין גלות, [אין] דאָס שפלות הדור, [וואָס] אין
 חוץ ואין מרחם, אין מי יגדר גדר ואין מי יעמוד בפרץ.
 אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.
 דער בורא פֿל עולָמים זאָל אונז אַרויסנעמען פון דער מבוכה.

דער בורא פֿל עולָמים זאָל העלפֿן :
 מ'קומט היצט אין די ימי אָלול, מ'זאָל מיר די זכיה האבן [אז] מ'זאָל האבן הַכֶּנֶה
 צו די הייליגע טעג, מ'זאָל האבן הַכֶּנֶה דערצו טאַקע, כי 'נשמר' לעשות.

קמא

דער בורא פֿל עולָמים זאָל העלפֿן :
 ס'זאָל זיין תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

מ'זאָל מיר זוכה זיין, נאָך צו טון תשובה שלימה פאַרן בורא פֿל עולָמים.
 מ'זאָל די זכיה האבן [אז] מ'זאָל מיר טון דעם רצון הבורא ברוך הוא.
 ס'זאָל זיין א נחת רוח פאַר הקדוש ברוך הוא.
 ס'זאָל נתקדש ווערן שם שמים, על ידינו.

[און] מ'זאָל מיר זוכה זיין צו פֿל מיני ישועות טובות.
 מ'זאָל מיר זען במהרה די גאולה שלימה ואמתית, בהתרוםמות קרן התורה
 וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.